

Hanna Dorota Sasal

NIEBIESKIE KARTY

Przewodnik
do procedury interwencji Policji
wobec przemocy w rodzinie

Przewodnik zaakceptowany przez
Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
Warszawa 1998

Spis treści

	Jerzy Mellibruda, Do czytelnika	5
I.	Wstęp	9
II.	Wprowadzenie	11
III.	Zjawisko przemocy domowej	17
	- Mity, stereotypy, powiedzonka	19
	- Perspektywa prawna przemocy domowej	22
	- Cechy charakterystyczne przemocy domowej	25
	- Zachowanie ofiary przemocy domowej	26
	- Zespół zaburzeń stresu pourazowego (PTSD)	28
	- Zachowania sprawców przemocy domowej	31
IV.	Przemoc wobec dzieci	35
	- Szkody występujące u dzieci	36
	- Rozpoznawanie przemocy wobec dzieci	37
	- Konsekwencje przemocy doświadczanej w dzieciństwie	40
V.	Przemoc domowa a alkohol	43
VI.	Okoliczności utrudniające przeprowadzanie skutecznej interwencji	49
	- Źródło trudności	49
	- Stres w pracy policjanta	55
VII.	Procedura działania w przypadku interwencji wobec przemocy domowej	59
	1. Przyjmowanie zgłoszeń o przemoc	59
	2. Podjęcie/zlecenie interwencji	60
	3. Czynniki wykonywane podczas interwencji – zasady ogólne	62
	4. Pierwszy kontakt – diagnoza sytuacji	63
	5. Doraźne wsparcie dla ofiar przemocy domowej	66
	6. Interwencja wobec sprawcy przemocy domowej	69
	7. Zakończenie interwencji	73
	8. Kontynuacja wsparcia dla ofiar przemocy domowej	74
	9. Kontynuacja działań wobec sprawcy przemocy domowej	76
VIII.	Budowanie lokalnego systemu wsparcia dla ofiar przemocy domowej - współpraca instytucji i służb społecznych	79
IX.	Zadania poszczególnych służb społecznych i instytucji w dziedzinie przeciwdziałania przemocy domowej	85
	- Działalność gmin	85
	- Działalność placówek Pomocy Społecznej	88
	- Działalność Służby Zdrowia	90
	- Działalność organizacji pozarządowych	91
	- Ogólnopolskie Pogotowie Ofiar Przemocy w Rodzinie	93
	- Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Instytucji i Organizacji Pomagających Ofiarom Przemocy w Rodzinie NIEBIESKA LINIA	94

- Pomoc dzieciom jako szczególnej grupie ofiar przemocy domowej	94
X. Dokumentacja „Niebieskie Karty”	98
XI. Wdrożenie procedury „Niebieskie Karty”	105
Załączniki :	
Druki dokumentacji „Niebieskie Karty”	112
Program przeciwdziałania przemocy w rodzinach z problemem alkoholowym (1992-1998) „Bezpieczeństwo w Rodzinie”	122
Adresy placówek pomagających ofiarom przemocy domowej	128
Bibliografia	151

Do Czytelnika

Przemoc domowa przez wiele lat nie była w Polsce nazywana po imieniu. Używaliśmy różnych określeń: „awantury domowe”, „kłótnie rodzinne”, „nieporozumienia małżeńskie” itd. Wszyscy wiemy, że ludzie miewają trudne chwile w małżeństwie lub problemy wychowawcze, ale sądzimy, że powinni sami sobie z nimi radzić i nie należy wtrącać się z zewnątrz w „sprawy rodzinne”. Tak, więc gdy mówimy „awantura domowa” to pojawiają się wątpliwości czy jest to sytuacja, która wymaga interwencji policji lub rozprawy sądowej.

Zdarza się jednak, że mężowie mocno bija pięściami i kopią swoje żony, wyrrywają im włosy, rzucają o ścianę, obrzucają najgorszymi wyzwiskami i grożą śmiercią, że ranią swoje dzieci i wzbudzają w nich śmiertelne przerażenie. Zdarza się, że kobiety głęboko ranią mężczyznę szyderczym lub obelżywym słowem, uderzają nożem lub żelazkiem, potrafią okrutnie bić swoje dzieci, niszczyć ich zabawki, szarpać za uszy, popychać, szczypać i bić po twarzy. Zdarza się, że dorośli ludzie potrafią mówić i robić straszne rzeczy swoim starym i zniedołężniałym rodzicom.

W takich i podobnych sytuacjach słowa „awantura”, „kłótnia”, „konflikty” już nie wystarczają, są zbyt łagodne i często ukrywają prawdę o tym, co naprawdę dzieje się w rodzinie. Powinniśmy wtedy mówić, że jest to przemoc w rodzinie lub przemoc domowa. Kodeks karny posługuje się terminem „znęcanie się” lub „maltretowanie”, ale do ostatecznego zakwalifikowania czynów przemocy domowej pod odpowiedni artykuł kodeksu karnego dochodzi bardzo rzadko, po długiej i bardzo trudnej dla ofiary przemocy domowej drodze postępowania przygotowawczego i sądowego.

Powstrzymywanie sprawców przemocy domowej i pomaganie ofiarom może być prowadzone na wiele sposobów. Oprócz interwencji policji, prokuratury i sądów, mogą i powinni być pomocni sąsiedzi, pracownicy socjalni, lekarze i pielęgniarki, pedagodzy, organizacje pozarządowe i samorząd gminny. Mogą być prowadzone punkty konsultacyjne i ośrodki pomocy dla ofiar przemocy, także schroniska i hotele.

Jednak interwencja policji, a nawet sam fakt zagrożenia taką interwencją, posiada szczególne znaczenie i stanowi bardzo ważny element całego systemu interwencji i pomocy, który powinien istnieć na terenie gminy, miasteczka czy dzielnicy. Istota przemocy domowej jest przewaga sił sprawcy nad osobą krzywdzoną, a także jego poczucie bezkarności. Dostarczenie wsparcia społecznego i pomocy psychologicznej ofiarom oraz powstrzymywanie sprawców powinno przywracać równowagę sił i zmniejszać poczucie bezkarności przemocy.

W Polsce dopiero od niedawna zaczęliśmy się zajmować przeciwdziałaniem przemocy domowej i jesteśmy dopiero na początku drogi do systemu skutecznego pomagania. Do tej pory to policja najczęściej miała do czynienia ze sprawcami i ofiarami przemocy, ale poza interwencjami przemocy domowej niewiele się działo. Sprawcy pozostawali z poczuciem bezkarności, a ofiary z przekonaniem, że są osamotnione w swej tragedii i że nikt im naprawdę nie pomaga. Największą wadą dotychczasowej praktyki było zaniedbywanie kontynuacji pierwszej interwencji policji i brak współpracy ze strony innych służb, instytucji i organizacji. Przyczyniał się do tego brak odpowiedniej dokumentacji związanej z faktami przemocy domowej oraz brak dalszych kontaktów z ofiarami i sprawcami, rozumianych jako prewencja aktów przemocy.

Mamy nadzieję, że opracowana i sprawdzona w praktyce przez stołecznych policjantów procedura „Niebieskich Kart” okaże się pomocna w zwiększaniu skuteczności przeciwdziałania w rodzinie. Także pracownicy socjalni wprowadzają do swojego postępowania diagnostycznego własny odpowiednik „Niebieskiej Karty” tak przygotowany, by mógł uzupełniać dokumentację policyjną. Powinno to przyczynić się do ulepszenia wzajemnej współpracy na terenie lokalnej

społeczności. W ten sposób działania prowadzone są pod kryptonimem „Bezpieczne Miasto” uzyskują dodatkowe wsparcie przez działanie służb socjalnych.

Działania zwiększające bezpieczeństwo ofiar i rozwijające ich zdolności do samoobrony przed przemocą nie mogą obciążać służb interwencyjnych policji. Niezbędne jest więc tworzenie lokalnych koalicji dla przeciwdziałania przemocy domowej obowiązuje mi. in. dzielnicowego, pracownika socjalnego, pedagoga, kuratora, przedstawicieli organizacji pozarządowych itd. Tam gdzie przemoc domowa dokonuje się w rodzinie z problemem alkoholowym bardzo istotną rolę powinna spełniać gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych.

Interwencja w sprawach przemocy domowej jest trudnym zadaniem i czasem jest łatwiej ścigać pospolitych przestępców niż słuchać szlochającej kobiety i patrzeć na przestraszone i posiniaczone dzieci. Zwykle okazuje się, że przemoc w danej rodzinie ma długą historię. Sama interwencja przerywająca doraźnie sytuację przemocy nie może załatwić wszystkich spraw. Jednak wiele może zależeć od sposobu jej przeprowadzenia, od tego jak policjant będzie rozmawiał z ofiarami i ze sprawcą, jak trafnie i dokładnie sporządzi opis sytuacji przemocy. Oznacza to między innymi potrzebę uzyskiwania przez osoby interweniujące wiedzy o naturze i specyfice zjawiska przemocy domowej oraz uczenia się umiejętności potrzebnych do prawidłowej interwencji.

W szkoleniach związanych z przeciwdziałaniem przemocy uczestniczą tysiące pracowników różnych instytucji, w tym także policjantów i pracowników socjalnych. Powstają nowe placówki specjalizujące się w udzielaniu pomocy ofiarom przemocy domowej. Mam nadzieję, że lektura tego przewodnika okaże się użyteczna dla policjanta przygotowującego się do stosowania procedury „Niebieska Karta” w codziennej praktyce interwencyjnej i w systematycznej pracy prewencyjnej w lokalnym środowisku.

Dr Jerzy Mellibruda
Dyrektor Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
Pełnomocnik Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej

CZEŚĆ I

WSTĘP

Przewodnik do wdrożenia nowej procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty” Przeznaczony jest głównie dla tych, którzy z racji wykonywania zawodu zaangażowani są w rozwiązywanie problemów zagrażających rodzinie. Zawarte w nim treści mają przybliżyć podstawowe informacje na temat zjawiska przemocy domowej, która destrukcyjnie wpływa na funkcjonowanie rodziny.

Większość interwencji podejmowanych przez służby patrolowo-interwencyjne dotyczy tych właśnie zdarzeń. Wzywany policjant jest zwykle pierwszą osobą, która dowiaduje się o panującej w rodzinie przemocy i jego zadaniem jest spowodowanie by ofiary przemocy domowej mogły skorzystać z przysługującej im ochrony prawnej i wsparcia.

Policjanci mają świadomość, że ich pomoc nie zawsze jest skuteczna – często są bezsilni w obliczu problemów rodziny, w której stosowana jest przemoc. Również osoby poszkodowane nie są w pełni zadowolone z efektów pracy policji, są wręcz przeświadczane, iż nie ma takich rozwiązań, które mogłyby cokolwiek w ich życiu zmienić.

W sprawy pomocy rodzinie doświadczającej przemocy bywa zaangażowanych wielu instytucji, które często nie wiedząc o sobie podejmują sprzeczne działania, a ich integracja przynosi więcej szkody niż zysku.

Żeby działać skutecznie w obronie praw ofiar przemocy domowej trzeba więcej o nich wiedzieć, jak również o tych, którzy przemoc stosują – czyli sprawcach.

Zapoznanie się z zawartymi w przewodniku informacjami, posługiwanie się nową procedurą i dokumentacja podczas prowadzenia interwencji według przygotowanego modelu, przeprowadzone doszkoleniem służb policyjnych, poprawią sytuację poszkodowanych oraz ułatwią i usprawnią pracę Policji.

*Kom. mgr Urszula Specjalska
Biuro Prewencji
Komendy Głównej Policji*

CZEŚĆ II

WPROWADZENIE

Zatrzymanie przemocy jest warunkiem niezbędnym dla skutecznego udzielenia pomocy ofiarom przemocy. Bez tego wszelkie inne działania są mało skuteczne. W przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie policja ma do odegrania niezmiernie ważną rolę. Często od skuteczności interwencji zależy czy pomoc przez inne służby będzie efektywna.

Doświadczenie osób pomagających ofiarom przemocy w rodzinie pokazują, że przemoc domowa wymaga innego podejścia i bardziej aktywnego udzielania pomocy niż inne formy przemocy, wobec której interweniuje policja.

Policjant ma tutaj do czynienia z przestępstwem, bądź jego domniemaniem, gdzie ten sam sprawca wielokrotnie, przez długi okres stosuje przemoc wobec tej samej ofiary. Zapewnienie bezpieczeństwa nie polega jedynie na działaniach doraźnych, np. odwiezienie do izby wytrzeźwień sprawcy czy zatrzymanie go do wyjaśnienia. Trzeba pamiętać, że sprawca przemocy domowej* wcześniej czy później wróci do ofiary i może chcieć wziąć na niej odwet.

Pierwszym, niezmiernie istotnym elementem przeciwdziałania przemocy domowej jest dostrzeżenie problemu, potraktowanie go jako groźnego źródła cierpienia, zagrożenia i dysfunkcji człowieka, rodziny społeczeństwa. Nie ulega wątpliwości, że przemoc w rodzinie modeluje zachowania społeczne, przestępcze, jest czynnikiem kryminogennym.

W Polsce działania Policji kojarzą się głównie z wykrywaniem przestępstw i zatrzymywaniem sprawców, czyli egzekucja prawa. Panuje przekonanie, że Policja niechętnie podejmuje działania wobec sprawców przemocy domowej, jeśli nie stwierdzi wyraźnych i jednoznacznych śladów przemocy lub dokonania innych czynów o znamionach przestępczych.

Policja przeprowadziła w 1996 roku ponad 947 tys. interwencji domowych, a w roku 1997 ponad 1.100 tys. Nie wszystkie interwencje dotyczyły przemocy domowej, ale policja nie prowadziła do tej pory ewidencji umożliwiającej dokonanie rozróżnienia.

Ustawa o Policji na pierwszym miejscu wśród zadań policji stawia: ochronę życia i zdrowia ludzi oraz mienia, ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym, a dopiero potem wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców. **Działania policji to przede wszystkim zapobieganie popełnieniu przestępstw i zapewnienie ludziom bezpieczeństwa.**

Dlatego też policjant dowiedziawszy się, podczas wykonywania swoich obowiązków służbowych, że w rodzinie występuje bądź może występować przemoc, nawet, gdy w jego ocenie nie ma jeszcze znamion przestępstwa, powinien zrobić wszystko, co leży w jego kompetencji, by zapobiec eskalacji przemocy i pomóc rodzinie uporać się z tym problemem.

Podejmowanie działań ukierunkowanych na ochronę bezpieczeństwa, obronę poszkodowanych, jednoznaczne opowiedzenie się po stronie ofiar, jednoznaczna i stanowcza postawa wobec sprawców, znacznie podnosi zaufanie do Policji.

Procedura interwencji policji wobec przemocy domowej „Niebieskie Karty” została opracowana przez Komendę Główną Policji, Komendę Stołeczną Policji i Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

* W przewodniku użyto sformułowań „przemoc w rodzinie” i „przemoc domowa” jako jednoznaczne.

Procedura „Niebieskiej Karty” przeznaczona jest dla służb patrolowo-interwencyjnych i dzielnicowych, niemniej jednym z ważniejszych elementów podnoszącym jej skuteczność jest utworzenie lokalnego systemu pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie, a co za tym idzie współpraca różnych osób, instytucji, organizacji, w zależności od zasobów środowiska.

Procedura „Niebieskie Karty” została przetestowana i pozytywnie oceniona przez policjantów z Kompanii Patrolowo-Interwencyjnej Wydziału Prewencji i dzielnicowych komisariatu Warszawa-Ochota III Komendy Rejonowej Policji w Warszawie oraz policjantów Wydziału Zabezpieczenia Miasta Komendy Stołecznej Policji. Stali się oni współtwórcami praktycznej wersji procedury. Podczas pilotażu „Niebieskich Kart”, w rejonie Warszawa-Ochota, w okresie marzec-maj 1997, przeprowadzono 33 interwencje z użyciem nowej dokumentacji.

Pilotaż przebiegał w dwóch etapach. W pierwszym etapie trwającym dwa tygodnie praca polegała na wspólnych interwencjach (policjanci + obserwator z zespołu przygotowanego przez PARPA), obserwowano stopień przydatności dokumentacji, sprawność w jej zastosowaniu, reakcję osób uczestniczących w zdarzeniu. W oparciu o te doświadczenia, przed rozpoczęciem drugiego etapu pilotażu, dokonano niezbędnych poprawek oraz skrótów w treści i układzie graficznym formularzy, by jak najlepiej spełniały swoją rolę.

W drugim etapie, trwającym trzy tygodnie, kontynuowano wspólną pracę służby patrolowych i obserwatorów, przy użyciu zweryfikowanych formularzy, a także z udziałem pracownika pomocy społecznej przeprowadzono wizyty dzielnicowych w domach niektórych poszkodowanych.

Spośród 33 interwencji przeprowadzonych z użyciem „Niebieskich Kart” w 16 przypadkach wszczęto dalsze postępowanie prawne.

Na podstawie sprawozdań z interwencji sporządzonych przez obserwatorów można stwierdzić, że:

- w 27 przypadkach (81,8%) wskazany sprawca przemocy był pod wpływem alkoholu, przeważnie w kilkudniowym ciągu,
- w większości nietrzeźwi sprawcy przemocy zostali przewiezieni do izby wytrzeźwień,
- w 5 przypadkach wskazanym sprawcą przemocy były kobiety (2 stosowały przemoc wobec dzieci, 3 wobec osoby dorosłej),
- w 20 przypadkach na miejscu zdarzenia były obecne dzieci do lat 15, a w 4 przypadkach dzieci powyżej 15 lat,
- w 7 przypadkach wskazanymi sprawcami przemocy były dorosłe dzieci, ofiarami zaś starsi rodzice,
- w 4 przypadkach zostało odnotowane, iż jest to kolejna interwencja policji,
- odnotowano też przypadek użycia broni gazowej przez pijanego sprawcę.

W większości przypadków jeszcze raz kontaktowano się z poszkodowanymi – albo zgłaszali się oni do komisariatu albo dzielnicowy składał im wizytę w domu (z wyjątkiem przypadków, gdy osoby poszkodowane wyraźnie stwierdziły, iż nie życzą sobie dalszej pomocy). Pięć osób zgłosiło się do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

Zarówno przedstawiciele Policji biorący udział w pilotażu, jak i członkowie zespołu obserwatorów, a także inne osoby współpracujące np. przedstawiciele ośrodka pomocy społecznej czy gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, ocenili nową procedurę jako przydatną i podnoszącą jakość interwencji policji w przypadkach przemocy w rodzinie.

Wprowadzenie na terenie całego kraju procedury „Niebieskiej Karty” nie wymaga zmian prawnych. Wymaga jedynie odpowiedniego podejścia do problematyki przemocy domowej i zrozumienia specyfiki pomagania rodzinom dotkniętym przemocą.

Sprawnie przeprowadzona interwencja z użyciem „Niebieskich Kart”, w optymalnych warunkach, tzn. gdy sprawca był w miarę spokojny i „kontaktowy”, a ofiara udzielała zwięzłych informacji, trwała 10 minut (od momentu wejścia policji do mieszkania do momentu wyjścia). Oczywiście policjanci dobrze znali dokumentację i wiedzieli jak mają postępować.

Podczas pilotażu „Niebieskich Kart” stwierdzono, że ponad 30% wszystkich interwencji domowych dotyczyła przemocy w rodzinie. Pozostałe to pijackie burdy na melinach, awantury sąsiedzkie, bójki, zakłócenie porządku publicznego.

Ciężar przeciwdziałania przemocy domowej nie może spoczywać jedynie na Policji.

Osoby doświadczające przemocy domowej potrzebują różnorodnej pomocy często socjalnej, materialnej, psychologicznej, lekarskiej, prawnej. Policjanci są wtedy osobami umożliwiającymi kontakt z innymi służbami.

Współpraca policjantów i przedstawicieli innych służb w przypadku interwencji wobec przemocy w rodzinie okazała się niezwykle efektywna, zarówno podczas samej interwencji, jak i w działaniach późniejszych. Podczas interwencji ofiary, zarówno dorosłe jak i dzieci, chętnie rozmawiały z osobą towarzyszącą policjantom. Potwierdza to przydatność stosowanej w niektórych państwach zachodnich zasady uczestnictwa w interwencji domowej odpowiednio przeszkolonych policjantek, bądź przedstawicielek instytucji i organizacji społecznych. Wspomagają one działania patrolu, a ich zadaniem jest zajęcie się ofiarami przemocy, co automatycznie odciąża policjantów. Bez względu na to czy jest wszczynane postępowanie karne wobec sprawcy przemocy rodzina powinna mieć możliwość otrzymania pomocy psychologicznej.

Wypracowana i sprawdzona podczas pilotażu procedura „Niebieskie Karty” została zaakceptowana przez Komendę Główną Policji do wdrażania w jednostkach policyjnych na terenie całego kraju.

CZEŚĆ III

ZJAWISKO PRZEMOCY DOMOWEJ

Przemoc domowa

Przemoc domowa, zwana też przemocą w rodzinie, to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste powodując cierpienie i szkody.

Przemoc w rodzinie jest często problemem ukrytym. Badanie przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej opublikowane w styczniu 1997 ujawniają, że przemoc fizyczna w małżeństwie nie należy do zjawisk marginalnych. W ciągu ostatnich trzech lat wzrosła liczba kobiet, które zdecydowały się mówić o przemocy domowej.

- 9% badanych kobiet przyznała, że wielokrotnie była bita przez męża,
- 8% badanych kobiet przyznała, że zdarzyło się to sporadycznie,
- 17% badanych kobiet bezpośrednio doświadczyło przemocy fizycznej,
- 56% rozwiedzionych kobiet stwierdziło, że przynajmniej raz zostały uderzone przez męża, a co trzecia przyznała, że zdarzyło się to wiele razy,
- 6% żon mężczyzn z wyższym wykształceniem doświadczyło przemocy fizycznej,
- Przemoc fizyczna była obecna w 32% małżeństw zamieszkałych w miastach i w 40% małżeństw zamieszkałych na wsiach,
- 51% mężatek stwierdziło, że zna osobiście lub spotyka w swoim otoczeniu kobiety bite przez mężów, w tym:
 - 19% stwierdziło, że zna jedną, dwie takie kobiety,
 - 24% badanych stwierdziło, że zna kilka takich kobiet,
 - 8% badanych stwierdziło, że zna wiele takich kobiet.

Przemocy w rodzinie doświadczają nie tylko kobiety, także dzieci, osoby starsze, chore, a czasem także mężczyźni.

Przemoc w rodzinie może mieć miejsce we wszystkich warunkach społecznych. Nie zależy ani od statusu społecznego, ani od poziomu wykształcenia, ani od kondycji materialnej domowników. Obserwuje się jednak, że w środowiskach o niższym statusie społecznym częściej spotykamy się z tak zwaną przemocą gorącą, przepełnioną wybuchami agresji, wściekłością, chamstwem i brutalnością, mającą bardzo gwałtowny przebieg. Policja interweniuje najczęściej w takich właśnie przypadkach. Natomiast w środowiskach o wysokim statusie społecznym można spotkać tak zwaną przemoc chłodną, bardziej wyrafinowaną, niepozostawiającą żadnych widocznych śladów, dokonywana w „białych rękawiczkach”.

W tym wypadku policja interweniuje znacznie rzadziej, tego rodzaju przemoc jest prawie niewidoczna. Rodziny z tych środowisk są znacznie mniej dostępne dla ludzi z zewnątrz, nie korzystają z pomocy społecznej, leczą się prywatnie, zawsze mogą przenieść dzieci do innej szkoły lub opłacić prywatnych nauczycieli, często wyjeżdżają. Mają znacznie więcej pomysłów i możliwości ochrony swojej „rodzinnej tajemnicy”. W środowisku uchodzą za uosobienie ideału rodziny i nikomu nie przychodzi do głowy, że tam rozgrywa się dramat. Policja nie ma podstaw do interwencji.

Mity, stereotypy, powiedzonka

Wiele społeczeństw aprobuje przemoc w domu. Świadczą o tym chociażby powszechnie mity, stereotypy, przysłowia i przekonania utrudniające prawidłowe reagowanie na akty brutalności czy okrucieństwa wobec bliskich.

Wszystkie mity przekonują o słuszności braku reakcji ze strony świadków przemocy, ofiary zmuszają do milczenia, a sprawców utwierdzają w przekonaniu o bezkarności czynów.

Mity o przemocy w rodzinie:

- ✓ przemoc w rodzinie to sprawa prywatna, nikt nie powinien się wtrącać,

Nieprawda

Przemoc, wykorzystywanie, bicie, krzywdzenie osób bliskich jest przestępstwem, tak samo groźnym i podlegającym karze jak przemoc wobec obcych. Fakt zawarcia małżeństwa czy mieszkania pod jednym dachem nie stanowi okoliczności zezwalającej na przemoc ani nie znosi odpowiedzialności za popełnianie czynów karnych przez prawo.

- ✓ przemoc zdarza się tylko w rodzinach z marginesu społecznego,

Nieprawda

Przemoc w rodzinie występuje we wszystkich grupach społecznych, niezależnie od poziomu wykształcenia czy sytuacji materialnej.

- ✓ przemoc jest wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele ofiar

Nieprawda

Przemoc to nie tylko działania pozostawiające siniaki, złamania czy oparzenia, to także poniżanie, obelgi, zmuszanie do określonych zachowań, grożenie, zastraszanie.

- ✓ jeśli ktoś jest bity to znaczy, że na to zasłużył

Nieprawda

Nikt nie zasługuje na bicie, krzywdzenie, maltretowanie bez względu na to, co zrobił czy powiedział. Nikt nie ma prawa znęcać się, poniżać, bić innych.

- ✓ policja nie powinna interweniować w sprawach rodzinnych

Nieprawda

Przemoc domowa nie jest sprawą rodzinną, jest przestępstwem ściganym przez prawo. Policja jest powołana dla ochrony bezpieczeństwa osób, zapobiegania popełnianiu przestępstw i ściganiu sprawców przestępstw bez względu na to czy ofiara należy do rodziny sprawcy czy nie. Blisko 90% badanych uważa, że w przypadku przemocy w rodzinie ktoś powinien interweniować, a 80% badanych uważa, że powinna to robić policja. Pozostali wskazują na innych członków rodziny i sąsiadów (OBOP grudzień 1997).

- ✓ ofiary przemocy w rodzinie akceptują przemoc

Nieprawda

Ofiary przemocy domowej zawsze próbują się bronić, ich działania są jednak mało skuteczne. Wypróbują często nieracjonalne strategie obronne, które w konsekwencji powodują nasilenie przemocy.

- ✓ to był jednorazowy incydent, który się nigdy nie powtórzy

Nieprawda

Przemoc domowa rzadko jest jednorazowym incydem. Jeżeli nie zostaną podjęte działania wobec sprawcy – przemoc się powtórzy. Policja zwykle jest wzywana w ekstremalnych sytuacjach, gdy przemoc ma już długą historię.

- ✓ gdyby naprawdę ofiara cierpiała odeszłaby od sprawcy

Nieprawda

Ofiary naprawdę cierpią, nikt nie lubi być bitym i poniżanym. To, że ofiary nie odchodzą od sprawcy wynika zwykle z ich zależności od sprawcy, z trudności mieszkaniowych, z przekonań odnośnie małżeństwa, z nacisków, jakim są poddawane ofiary ze strony sprawcy, a także rodziny, kolegów, sąsiadów.

- ✓ przyczyną przemocy w rodzinie jest alkohol

Nieprawda

Nawet uzależnienie od alkoholu nie zwalnia od odpowiedzialności za czyny dokonywane pod jego wpływem. Alkohol jedynie ułatwia stosowanie przemocy, sprawcy często piją po to by znęcać się i bić swoich bliskich, a stanem nietrzeźwości próbują usprawiedliwić swoje zachowania, by uniknąć odpowiedzialności.

- ✓ gwałt w małżeństwie nie istnieje

Nieprawda

Gwałtem jest doprowadzenie innej osoby do poddania się czynowi nierządному lub do wykonania takiego czynu, stosując przemoc, groźbę bezprawną lub postępek (patrz art. 168 k.k.) i nigdzie nie jest napisane, że nie dotyczy to osób bliskich napastnika. Każdy ma prawo do decydowania o swoim życiu intymnym, akt ślubu nie odbiera tego prawa.

- ✓ osoby używające przemocy muszą być chore psychiczne

Nieprawda

Nie ma bezpośredniego związku między przemocą a chorobą psychiczną. Przemoc jest demonstracją siły i chęcią przejęcia całkowitej kontroli i władzy nad drugą osobą.

Perspektywa prawna przemocy domowej

Przemoc w rodzinie może być oglądana z różnych perspektyw: prawnej, moralnej, psychologicznej czy społecznej. **Patrząc z perspektywy prawnej przemoc domowa jest przestępstwem.**

Podstawowym przepisem dotyczącym przemocy w rodzinie jest artykuł 184 Kodeksu Karnego (w nowym k.k. art. 207) mówiący o znęcaniu się fizycznym lub moralnym nad członkiem swojej rodziny lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, albo nad małoletnim lub osobą bezradną.

Uwaga: Aby przemoc mogła być uznana za przestępstwo znęcania się, musi ona mieć charakter ciągły. Ściganie następuje z urzędu.

W rodzinie popełniane są też inne czyny przeanalizowane przez ustawę*, np.:

- gwałt (art. 168 k.k. art. 197),
- zmuszanie do określonych zachowań (art. 167 k.k. w nowym k.k. art. 191),
- uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego (art. 186 k.k. w nowym k.k. art. 209),

- kradzież na rzecz osoby najbliższej (art. 203 k.k. w nowym k.k. art. 278 i 279),
- naruszenie nietykalności cielesnej (art. 182 k.k. w nowym k.k. art. 217),
- porzucanie małoletniego lub osoby nieporadnej (art. 187 k.k. w nowym k.k. art. 210),
- uprowadzanie lub zatrzymanie małoletniego wbrew woli osoby powołanej do opieki (art. 188 k.k., w nowym k.k. art. 211),
- dopuszczanie się czynu lubieżnego względem osoby poniżej 15 lat (art. 176 k.k., w nowym k.k. art. 200)*,
- groźby popełnienia przestępstwa na szkodę najbliższych (art. 166 k.k., w nowym k.k. art. 190),
- nakłanianie i zmuszanie do czynów nierządnych przy wykorzystaniu stosunku zależności (art. 170 k.k., w nowym k.k. art. 199),
- rozpijanie małoletniego (art. 185 k.k., w nowym k.k. art. 208).

Obronie interesów osób krzywdzonych w rodzinie mają służyć również zapisy prawa cywilnego, zawarte przede wszystkim w Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym, mówiące o:

- warunkach zniesienia przez sąd wspólności majątkowej, zarówno ustawowej jak i umownej – art. 52,
- możliwości sądowego ustalenia ojcostwa – art. 84,
- obowiązku przyczynienia się ojca dziecka nie będącego mężem matki, do pokrycia wydatków związanych z ciążą i porodem, oraz kosztów trzymiesięcznego utrzymania matki w okresie połogu – art. 141,
- obowiązku rodziców do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka – art. 133,
- warunkach orzekania rozwodu – art. 56,
- orzekaniu o winie rozkładu małżeństwa – art. 57,
- rozstrzygnięciu władzy rodzicielskiej, obowiązku ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka w przypadku rozwodu – art. 58 par. 1,
- sposobie korzystania ze wspólnego mieszkania w przypadku rozwodu – art. 58 par. 2,
- warunkach dokonania podziału wspólnego majątku – art. 58 par. 3,
- warunkach żądania od rozwiedzionego małżonka środków na utrzymanie – art. 60,
- warunkach eksmisji – art. 36, 37 i 38.

Pomimo, jakby się wydawało, dość dobrych regulacji prawnych zdecydowana większość sprawców przemocy w rodzinie pozostaje bezkarna.

Przemoc w rodzinie należy do zjawisk patologicznych, które często nie wytrzymują trudów procedury zmierzającej do oficjalnego zakwalifikowania i uznania czynu za przestępstwo, ze wszystkimi prawnymi konsekwencjami.

Muszą zostać zebrane dowody, świadkowie muszą stawić się przed sądem gdzie są poddawani, przez obrońców oskarżonych, próbie podważenia wiarygodności. Ofiary przemocy poddawane są różnego rodzaju naciskom ze strony sprawcy, rodziny, kolegów, środowiska, czasem ze strony policjantów prowadzących dochodzenie, prokuratorów czy wreszcie sędziów. Sprawy są umarzane ze względu na brak dowodów, znikomy stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu czy wycofania oskarżenia. W Polsce mierzy się efektywność pracy prokuratorów ilością spraw skierowanych na drogę postępowania sądowego zakończonych wyrokiem.

* Od 1 września 1998 roku wchodzi w życie nowy Kodeks Karny, Kodeks Postępowania Karnego, Kodeks Karny Wykonawczy, ulegają zmianie niektóre zapisy, a także oznaczenia artykułów.

* Według zapisu nowego kodeksu karnego karana jest osoba, która doprowadza małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego lub do wykonania takiej czynności, a także osoba, która utrwała treści pornograficzne z udziałem takiej osoby.

Cechy charakterystyczne przemocy domowej

Przemoc domowa nie jest czynem jednorazowym. Często ma długą, nawet kilkunastoletnią historię. *Przemoc domowa zwykle powtarza się według zauważalnej prawidłowości.* Cykl przemocy składa się z trzech następujących po sobie faz: faza narastanie napięcia, faza ostrej przemocy i faza miodowego miesiąca.

Faza narastania napięcia – początkiem cyklu jest zwykle wyczuwalny wzrost napięcia, narastają sytuacje konfliktowe. Przyczyny napięcia mogą tkwić poza rodziną, czasem są to błahostki, drobne nieporozumienia powodujące wzrost napięcia, zaczyna pojawiać się agresja.

Faza ostrej przemocy – następuje wybuch agresji, sprawca z normalnego człowieka przemienia się w kata, może dokonać strasznych czynów, nie zwracając uwagi na krzywdę innych. W tej fazie najczęściej następuje interwencja, ofiary w afekcie decydują się wzywać pomoc, złożyć skargę.

Faza miodowego miesiąca – faza skruchy i okazywania miłości, sprawca jakby na nowo uwodzi ofiarę. Sprawca zaczyna dostrzegać to, co się wydarzyło. Próbuje załagodzić sytuację, przeprosza, obiecuje poprawę, staje się uczynny i miły. Próbuje przekonać ofiarę, że teraz będzie inaczej, że TO się więcej nie powtórzy. Ofiary mu wierzą, bo wbrew zdrowemu rozsądkowi, w głębi serca tego właśnie pragną. I nawet, jeśli przed chwilą były gotowe uciec, zostają. Sprawca nie jest w stanie długo wytrzymać w takiej roli. Z jakiegoś powodu znowu narasta napięcie i wszystko zaczyna się od nowa.

Cykle takie mogą trwać przez wiele lat.

Przemoc z czasem się nasila, za każdym razem jest coraz gorzej. Sprawca zwykle zaczyna uszczypliwej uwagi, lekkiego popchnięcia, siarczystego przekleństwa, by po jakimś czasie dopuścić się ciężkiego uszkodzenia ciała, wymyślnych psychicznych tortur, trwałego okaleczenia czy zabójstwa.

Bardzo ważnym zjawiskiem jest *brak świadków przemocy w rodzinie*. Sprawca skutecznie potrafi odizolować ofiary od źródeł pomocy, skutecznie nakłonić je do milczenia, a jeśli ktoś się dowie albo się domyśla i chce interweniować, zostaje skutecznie zastraszone.

Zachowania ofiar przemocy domowej

Zachowanie ofiar bywa niezrozumiałe, irytujące, zniechęcające do pomagania.

Ofiary często wycofują skargę, nie chcą ukarania sprawcy, sprawiają wrażenie, że same nie wiedzą, czego chcą, zmieniają zeznania, zaczynają ochraniać sprawcę, a często nawet wspólnie z nim oskarżają policjantów o przekroczenie uprawnień.

Ofiary przemocy domowej cierpią na różnego rodzaju zaburzenia natury psychologicznej: często popadają w depresję, niepokój, niekontrolowane wybuchy płaczu, śmiechu, agresji, częste niezrozumiałe zmiany decyzji, niepewność, nieuzasadnione reakcje lękowe, ciągłe poczucie zagrożenia. Trudno od nich oczekiwać racjonalnych zachowań i konsekwencji, ponieważ ich umysłem cały czas rządzi strach przed sprawcą.

Wszyscy, którzy pomagają ofiarom przemocy w rodzinie powinni pamiętać, że są one rozchwiane emocjonalnie a ich zachowania to huśtawka: chcą pomocy – nie chcą pomocy; składam wnioski o rozwód, o wszczęcie postępowania karnego – wycofuje; oskarżam sprawcę – staję w jego obronie; nie wierzę, że się zmieni – wierzę, że się zmieni; chcą, żeby policjanci przyjechali- nie chcą, żeby ktokolwiek się wtrącał.

Podczas interwencji dokonywanych w fazie pilotażu „Niebieskich Kart” byliśmy świadkami „dziwacznych” zachowań ofiar: np. gdy policjanci zabierali pijanego sprawcę, który

dotkliwie pobił żonę i dzieci, ofiara błagała policjantów by byli delikatni, bo on jest chory na serce; inna obserwując jak policjanci siłują się ze sprawcą, który nie chciał wsiąść do radiowozu krzyczała z okna, żeby nie uderzył się w głowę; jeszcze inna do chwili przyjazdu policji dokładnie wysprzątała mieszkanie, nie zdążyła tylko umalować posiniaczonej twarzy, za co gorąco nas przepraszała. Te sytuacje odzwierciedlają do jakiego stopnia ofiary zatraciły zdolność oceny swojej sytuacji i grożącego im niebezpieczeństwa.

Sytuację ofiary przemocy w rodzinie coraz częściej porównuje się z sytuacją ofiar zamachów terrorystycznych. Prześledzenie tego co dzieje się z psychiką, z zachowaniami zakładników, jak niszczące dla człowieka może być nawet kilkugodzinne czy kilkudniowe przebywanie w stanie bezpośredniego zagrożenia życia, pozwala zrozumieć irracjonalne zachowanie ofiar.

Ofiara przemocy domowej przebywa w sytuacji takiego zagrożenia przez kilka, a często kilkanaście lat, a sprawcą nie jest jakiś obcy bandyta, ale człowiek od którego oczekuje się wsparcia, szacunku i miłości. Ofiara jest ze sprawcą związana różnymi więzami zależności - np. uczuciem, ślubem, dziećmi, wspólnym mieszkaniem, dorobkiem życia, nadzieją na lepszą przyszłość, cudownymi wspomnieniami, wiarą, że jeszcze wszystko będzie dobrze.

W psychice zakładników, często dorosłych i poważnych ludzi, zdanych na łaskę i niełaskę terrorystów, zachodzą zdumiewające zmiany, bardziej szokujące niż tragizm sytuacji.

Zaobserwowano przypadki, gdy nawet po uwolnieniu ofiary pozostawały w dziwnym niezrozumiałym związku emocjonalnym ze swoimi oprawcami. Związek ten odbiera im zdolność racjonalnej oceny zdarzeń, obrony i domagania się surowych kar dla terrorystów. Uwolnione ofiary zamachów terrorystycznych zaczynają angażować się w akcje mające na celu uniewinnienie terrorystów, organizują zbiórki pieniędzy na najlepszych adwokatów. Zapominają jakiego doznali poniżenia, gdy uzyskana nad nimi kontrola i umiejętna manipulacja zagrożeniem życia, uczyniła z nich małe, bezradne dzieci, wdzięczne za każdy grymas uśmiechu czy jedno trochę mniej groźne spojrzenie, za rzadsze bicie czy celowanie z pistoletu. I gdzie tu konsekwencja? Oczekuje się od nich zwykle gniewu, chęci odwetu, jednoznacznego oskarżenia.

Zespół zaburzeń stresu pourazowego (PTSD)

Zaburzenia psychiczne, na które cierpią ofiary terrorystów, ofiary przemocy domowej, ofiary innych groźnych dla życia i zdrowia przestępstw są rozpoznawane jako zespół zaburzeń stresu pourazowego PTSD (*Post - Traumatic Stress Disorder*) .

Pojęcie to zostało oficjalnie wprowadzone do słownictwa profesjonalnego służby zdrowia w 1980 roku przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne. Nie znaczy to jednak, że dopiero od tego roku zaczęto rozpoznawać syndromy zaburzeń występujące u ludzi, którzy przeżyli szczególnie ciężkie wydarzenie zagrażające ich życiu lub życiu ich bliskich.

Powstaniu tego zaburzenia sprzyjają sytuacje zewnętrzne, w których człowiek narażony jest na utratę życia czy zdrowia lub, gdy obserwuje zranienie, zagrożenie życia lub nagłą śmierć bliskich osób. Źródłem takich sytuacji mogą być klęski żywiołowe np. powódź, trzęsienie ziemi, huragan, pożar, a także wojny, obozy koncentracyjne, wypadki drogowe, przestępstwa kryminalne, przemoc fizyczna, nadużycia seksualne, gwałt i wszystkie inne formy przemocy zagrażające życiu bądź zdrowiu.

W przypadku przemocy wystarczy sama groźba jej użycia, by wywołać wstrząs u ofiar – np. przestępca nie musi strzelać do ofiar, by poczuły się realnie zagrożone, wystarczy sama jej obecność i demonstracja wrogich zamiarów. Często sprawcy przemocy wobec bliskich są w stanie gestem, słowem, spojrzeniem, charakterystycznym zachowaniem, wywołać u swoich ofiar paraliżujący lęk i uległość. Wystarczy, że ofiary są przekonane o grożącym niebezpieczeństwie.

Na wystąpienie PTSD narażone są nie tylko ofiar, ale także świadkowie i funkcjonariusze służb ratowniczych. Może on wystąpić nawet u osób, które zostały starannie dobrane do pracy w ciężkich, ekstremalnych sytuacjach, przeszły odpowiednie badania lekarskie i psychiatryczne, zostały odpowiednio przeszkolone.

Kryteria rozpoznania PTSD:

- wystąpienie silnie urazowego wydarzenia,
- powracające przeżywanie urazu we wspomnieniach, snach, uczuciach, sytuacjach Przypominających wydarzenie,
- niewrażliwość na otoczenie, specyficzne odrętwienie emocjonalne, skłonność do izolacji, poczucie wyobcowania, unikanie wszystkiego co może przypominać przeżyty wstrząs,
- nadmierne pobudzenie, lęk, przewrażliwienie, trudności z koncentracją, niekontrolowane wybuchy złości.

Zespół może wystąpić natychmiast po urazie lub po jakiś czasie. Zaobserwowano wystąpienie PTSD nawet po upływie kilkudziesięciu lat od urazu.

W przypadku, gdy przyczyną pojawienia się krytycznej sytuacji są siły natury np. powódź, człowiek jest w stanie wytłumaczyć sobie za jakiś czas, że to zrzędzenie losu. Znacznie bardziej zagrażająca dla psychiki człowieka jest sytuacja wywołana przez działania innych ludzi. Ulega wtedy zniszczeniu poczucie bezpieczeństwa i zaufania do innych, a towarzyszący temu wstrząs może zmienić całą osobowość człowieka.

Intensywność objawów PTSD zależy od rodzaju zdarzenia, intensywności przeżytego urazu, od indywidualnej podatności, od tego, od tego czy uraz był jednorazowy czy długotrwały, rozciągnięty w czasie. **W znacznej części przypadków ofiary przemocy w rodzinie doznają poważnych psychicznych uszkodzeń w skutek długotrwałego terroru domowego.**

U świadków i ludzi próbujących pomagać np. policjantów, zachowanie ofiar przemocy domowej często budzi irytację, gniew, niechęć, bezradność, rozdrażnienie. Prowokuje uszczypliwie uwagi typu: „jak tyle wytrzymała to pewnie to lubi”, „nie odchodzi, więc widać nie jest to takie straszne”, „sama nie wie, czego chce, więc może potrzebuje twardej ręki”, „najpierw się biją, a potem kochają, normalka”, „jak ją bije to pewnie zasłużyła, przecież wie, co robi”, „wariatka, nie zaszkodzi jak się trochę potarłomi” i tak w nieskończoność.

Ofiara przemocy domowej często nie jest w stanie dostrzec grożącego jej niebezpieczeństwa i spustoszeń, jakie dokonują się w jej psychice. Powoli dzień po dniu traci zdolność samoobrony, każde wołanie o pomoc powinno być dla niej szansą ratunku. Nawet, jeśli za dwa dni wszystkiego się wyprze.

Policjanci i inni ludzie pomagający krzywdzonym z racji swojego przygotowania zawodowego powinni zdawać sobie sprawę z niebezpieczeństwa w jakim mogą znajdować się te osoby i nie powinny lekceważyć nawet najdrobniejszego sygnału o przemocy domowej.

Zachowanie sprawców przemocy domowej

Sprawcy przemocy domowej w rodzinie potrafią skutecznie kamuflować swoje prawdziwe oblicze i manipulować nie tylko swoimi ofiarami, ale także otoczeniem czy osobami próbującymi interweniować.

Sprawca wykorzystuje różne strategie do zmniejszenia wagi popełnionych czynów. Dotyczą one głównie sposobów osłabiania lęków i zmniejszenia poczucia winy przed

popęlnieniem czynu zabronionego przez prawo, nagannego moralnie, czy osłabiania, a czasem nawet całkowitego wyeliminowania wyrzutów sumienia.

Sprawca przemocy musi, także przed samym sobą, usprawiedliwić swoje postępowanie. Tak jest za pierwszym, drugim i dziesiątym razem. Z czasem zaczyna wierzyć w wymyślone przez siebie motywy postępowania, a gdy sprawa wyjdzie na jaw zaczyna również przekonywać innych. Powstanie silnie umotywowanych zachowań może stać się niemal przymusem.

Sprawca przemocy wobec osób bliskich ma wiele usprawiedliwień dla swojego zachowania.

Kwestionowanie odpowiedzialności – sprawca przekonuje siebie i próbuje przekonać innych, że ulega jakimś siłom zewnętrznym, nad którymi nie panuje. Próbuje wmówić interweniującym policjantom, że to był wypadek, a więc działanie przypadkowe, nie zamierzone, że był trochę pijany i przez wódkę stracił kontrolę nad tym, co robi, że ma ciężkie życie, że przez ten ciągły brak pieniędzy to już traci nerwy itd.

Kwestionowanie szkody – sprawca nie kwestionuje odpowiedzialności, nie zaprzecza, że to on zrobił, ale próbuje przekonać siebie i innych, że nic wielkiego się nie stało. Policjantom często próbuje wmówić; że pokłócił się i on ją tylko popchnął, a ona się przewróciła; że tylko pożyczył sobie pieniądze, telewizor, magnetowid; że mówił, co prawda, że ich pozabija, ale to przecież tylko słowa, a z nożem to tak dla sportu biegał itd.

Kwestionowanie ofiary – sprawca nie neguje ani odpowiedzialności, ani szkody, odbiera natomiast ludziom, którzy ucierpieli, prawo do nazywania siebie ofiarami jego czynów. Swoje zachowanie przedstawia jako akt słusznej zemsty, kary, odpłaty. Ofiara przedstawiana jest jako ktoś, kto zasłużył na ukaranie. Policjanci często słyszą, że ofiary przemocy to w rzeczywistości zimne wyrachowane baby, które mają licznych kochanków, nie dbają o dom, są żądne władzy i majątku, że gdyby im porządnie nie przyłożył, od czasu do czasu, to aż strach pomyśleć, co by się stało, że on ciężko pracuje, a ona trwoni jego pieniądze, że w rezultacie, tak naprawdę to on jest ofiarą itd.

Postępowanie potępiających – sprawca odbiera potencjalnym osobom oceniającym jego czyn prawo do oceniania w ogóle. W tej strategii chodzi o odwrócenie uwagi od tego, co on zrobił i skierowanie jej na motywy czy zachowania osób, które mogą go ocenić, potępić, osądzić. Na przykład sprawca przemocy w rodzinie zmusza interweniujących policjantów swoim zachowaniem czy atakami słownymi do użycia środków przymusu bezpośredniego, do użycia siły. I potem oskarża ich o przekroczenie kompetencji, o pobicie, o brutalność. Służy to odwróceniu uwagi od czynu sprawcy i pokazaniu, że policjant to dopiero drań. Sprawcy argumentują, że bicie nie jest czymś nagannym, bo przecież wszyscy tak robią, więc, o co ten krzyk, a policja to już ma najmniejsze prawo do oceniania ich postępowania, bo przecież wszyscy wiedzą, że policjanci biją, strzelają do niewinnych ludzi, tłuką swoje żony i dzieciaki, a sędziowie i prokuratorzy są skorumpowani.

Odwoływanie się do wyższych racji – sprawca uznaje konieczność poświęcenia jednego dobra w imię innego, jakby działał w stanie wyższej konieczności. Policjanci mogą usłyszeć, że ofiary są bite zapobiegawczo, żeby im głupoty po głowie nie chodziły, żeby siedziały w domu i nie przynosiły wstydu rodzinie, bo czymże jest podbite, od czasu do czasu, oko w porównaniu z hańbą, jaką przynosi włóczenie się po ulicach lub przesiadywanie z koleżankami w kawiarni czy też noszenie krótkich spódniczek; że uderzył, bo mu ubliżyła przy ludziach, a on swój honor ma, itp., itd.

Repertuar usprawiedliwień, manipulacji wykorzystywanych przez sprawców przemocy domowej jest nieograniczony. Przedstawione strategie nie wyczerpują tematu, łatwo też zauważyć, że zwykle sprawcy używają jednocześnie kilku technik, co tylko wzmacnia ich poczucie „bycia porządku”. Sprawca używając wielu sposobów manipulacji, odwołuje się do najróżniejszych uczuć, a często, gdy któryś z nich zawodzi, zmienia taktykę.

(fragment opisu interwencji, gdzie pijany sprawca pobił żonę i groził jedenastoletniej córce)...Sprawca próbuje obarczyć winą ofiarę: ” Zobacz co mi zrobiłaś, jak teraz spojrzysz dziecku w oczy, nastąpiłaś na jej tatusia policję”. Grozi, że jej tego nie daruje. Zmienia taktykę, wskazuje na jednego z policjantów i mówi: „, Zobacz jacy oni młodzi, co mogą wiedzieć o życiu, a ty pozwalasz, żeby ingerowali w nasze sprawy? „Kobieta nie daje się sprowokować (...) prosi o zabranie męża na izbę wytrzeźwień. Sprawca wychodzi mówiąc do dziecka: „, Zobacz córciu, do czego doprowadziła mamusia. Tatus został aresztowany i nie wiadomo czy wróci. Tatus cię tak kocha”.

Przedstawiona sytuacja jest przykładem próby manipulacji i wykorzystania dziecka w celu uniknięcia konsekwencji własnych czynów. Sprawcy próbują wpływać na dorosłe ofiary odwołując się do ich uczuć macierzyńskich, próbują przekonać interweniujące osoby, iż w swoim postępowaniu kierują się „dobrem” dzieci. Mówią: „, Babie przyłożę, to fakt, ale dziecka nie ruszę, prędzej dam sobie rękę odciąć „,

CZEŚĆ IV

PRZEMOC W RODZINIE

Krzywdzeniu dzieci sprzyja powszechna akceptacja bicia dzieci, traktowanie dzieci jako własność rodziców, co oznacza, że mogą je karać jak chcą, granicą jest tylko trwałe uszkodzenie ciała, czy śmierć.

Kary fizyczne są stosowane wobec dzieci od najmłodszych lat. Przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej badania opublikowane w styczniu 1997 wskazują, że:

- 60% badanych stosuje kary fizyczne wobec swoich dzieci do 19 roku życia,
- 14% badanych przyznało, że w ciągu ostatniego roku sprawiło „porządne lanie „
Swojemu dziecku
- 33% rodziców bije swoje dzieci do 6 roku życia na tyle dotkliwie, by uznać to za „porządne lanie”,
- 10% rodziców bije swoje nastoletnie dzieci w wieku 16-19 lat.

Przemoc wobec dzieci to nie tylko fizyczne karanie, to także przemoc psychiczna, wykorzystywanie seksualne, niezaspokajanie podstawowych potrzeb dziecka.

Większość dorosłych nie uznaje wyszydzania, poniżania, zaniedbywania, grożenia np. porzuceniem bądź „oddaniem Cyganom” za przejaw przemocy wobec dzieci. Panuje dość powszechne przekonanie, że dziecko karze się, zawstydzają, straszy dla jego dobra.

Szkody występujące u dzieci

Dzieci wychowujące się w rodzinach gdzie występuje przemoc narażone są na dwa rodzaje niszczących doświadczeń. Pierwsze dotyczy dzieci, które są bezpośrednimi ofiarami przemocy, drugie zaś dzieci, które są świadkami przemocy np. ojca wobec matki dziecka. Na podwójne niebezpieczeństwo narażone są dzieci, które same doświadczają przemocy i są jej świadkami. Wiele dzieci bezpośrednio staje się ofiarami przemocy, gdy próbuje powstrzymać sprawcę.

Najbardziej widocznymi i oczywistymi skutkami przemocy są obrażenia cielesne. Nie powinno być trudności z ich rozpoznaniem. Należy jednak pamiętać, że znacznie bardziej niszczące od urazów fizycznych są skutki psychiczne doświadczanej przemocy. Dziecko Żyjące w stanie ciągłego zagrożenia pozbawione jest niezbędnego do prawidłowego rozwoju poczucia bezpieczeństwa, miłości, zaufania.

Dziecko używane bywa jako „karta przetargowa” w rodzinnych konfliktach. Krzywdzone dzieci czują się opuszczone, winne, mniej wartościowe, bezsilne, nieakceptowane, odrzucone. Ukochane osoby, na które dziecko jest zdane i od których zależy całe jego życie, stają się dla niego źródłem lęku, niepewności. Następuje zaburzenie postrzegania i rozumienia świata-jednego dnia rodzic mówi, że kocha, drugiego bezlitośnie katuje, potem kupuje drogie prezenty, a zachwałę wrzeszczy i obraża.

Psychologiczna presja i ciągłe napięcie może być przyczyną wielu chorób psychosomatycznych takie jak np. bóle głowy, bóle żołądka, problemy z jedzeniem, trudności z nauką, koszmary sennych, nocne moczenia.

Rozpoznawanie przemocy wobec dzieci

Dzieci krzywdzone, maltretowane, wykorzystywane seksualnie nie chcą opowiadać o swoich doświadczeniach. Obserwując dziecko możemy wykryć przypadki znęcania się nad nim. Lękliwość w stosunku do dorosłych, oczekiwanie kary nawet za błahostki, gwałtowne uchylanie się w odpowiedzi na gest, wybuchy płaczu, trudności w kontrolowaniu emocji, brak koncentracji, obojętność na cierpienie swoje i innych dzieci, niechęć do zabawy, unikanie kontaktu, apatia, ale także zachowania agresywne, buntownicze mogą oznaczać, że dziecko jest ofiarą przemocy w rodzinie.

Przemoc fizyczna

Przemoc fizyczna to użycie siły, którego rezultatem jest nieprzypadkowe zranienie.

Dzieci bite i maltretowane często są poranione w miejscach zakrytych ubraniami. Można zaobserwować blizny, siniaki, złamania, powyrywane włosy, ślady uderzeń i skaleczeń, otarci skóry na klatce piersiowej, plecach, pośladkach, tylnych częściach nóg, w okolicach genitaliów; małe ślady oparzeń papierosowych na podszwach stóp, dłoniach, pośladkach, rozległe oparzenia np. na klatce piersiowej; rany twarzy u niemowląt i małych dzieci, a także złamania i zwichnięcia oraz inne nietypowe dla tego wieku obrażenia mogą wskazywać na rzucanie, uderzanie i potrząsanie mogą mieć także liczne obrażenia wewnętrzne.

Obrażenia, które możemy zaobserwować na ciele maltretowanych dzieci rodzice często tłumaczą niezwykłą zdolnością dzieci do ulegania wypadkom. Niechętnie zgłaszają się do lekarzy czy po pomoc medyczną, unikają wyjaśnienia okoliczności powstania obrażeń lub robią to nieprzekonywująco, są nadmiernie ostrożni i zaleknieni lub agresywnymi słownie.

Niektóre statystyki podają, że 5-10% dzieci, nad którymi znęcają się rodzice, umiera na skutek obrażeń (Anna Lipowska-Teustch „Rodzina a przemoc”).

Przemoc emocjonalna

Przemoc emocjonalna jest bodaj najpowszechniej stosowaną formą przemocy wobec dzieci. Występuje także z innymi formami przemocy.

Przemoc emocjonalna prowadzi do zniszczenia pozytywnego obrazu własnej osoby:

Typowe zachowania to: odrzucanie, izolowanie, ignorowanie, wyszydzanie, upokarzanie, ciągłe krytykowanie, terroryzowanie, zmuszanie do wysiłku przekraczającego możliwości dziecka, pozbawianie form kontaktu potrzebnych do prawidłowego rozwoju dziecka.

Objawy: ciągłe nerwowe napięcie, zaburzenia mowy, zaburzenia snu, bóle głowy, brzucha, moczenie się, rozdrażnienie, stałe poczucie winy, tiki, depresja, lęk, częste kłamstwa, zamknięcie się w sobie, ugrzecznione zachowania.

Zaniedbanie

Zaniedbanie to ciągłe niezaspokajanie podstawowych potrzeb fizycznych i emocjonalnych dziecka. Objawami zaniedbania są ciągły głód, niedożywienie, niska waga, brudne włosy, niewłaściwe i /lub brudne ubranie, objawy braku opieki medycznej, brak uwagi i zainteresowania ze strony opiekunów.

Wykorzystanie seksualne dzieci

Jedną z najtrudniejszych do ujawnienia form przemocy wobec dzieci jest wykorzystanie seksualne. Kodeks karny przewiduje za ten czyn karę do 10 lat pozbawienia wolności.

O wykorzystaniu seksualnym mówimy wtedy, gdy dorosły traktuje dziecko jak obiekt seksualny i posługuje się nim w celu zaspokojenia swoich potrzeb.

Wykorzystywaniem seksualnym są nie tylko analne, oralne czy genitalne stosunki płciowe, czy ich usiłowanie, a także dotykanie narządów płciowych, masturbacja, obnażanie się w obecności dziecka, czy zmuszanie do oglądania pornografii, itp.

Ofiary przemocy seksualnej padają zarówno dziewczynki, jak i chłopcy.

Do wykorzystania seksualnego zazwyczaj dochodzi bez użycia siły. Sprawca-zwykle dobrze dziecko znany-uwodzi je, przekupuje, szantażuje, wywiera presję posługując się autorytetem i zmusza do milczenia. "Wiesz kochanie to będzie nasza wspólna, największa tajemnica, nikt nie może się dowiedzieć", "Tatus/mamusia kocha tylko Ciebie", „Jeśli mnie zdradzisz, to przyjedzie policja i przez ciebie trafię do więzienia”, „I tak ci nikt nie uwierzy”, „Jeśli komuś powiesz zabiję ciebie i twoją mamusię”, „Jeśli się nie zgodzisz zrobię to z twoją małą siostrzyczką”.

Często zdarza się, że matka wie o całej sprawie lub podejrzewa, a jednak milczy czy wręcz zaprzecza bowiem boi się przemocy ze strony sprawcy, rozpadu rodziny, pozostania bez środków do życia, że będzie jeszcze gorzej. Dziecko nie wyjawia tajemnicy bojąc się wstydu, odrzucenia, ukarania i tego, że nikt mu nie uwierzy. Sprawca zwykle jest w pobliżu dziecka i może kontrolować jego zachowanie i zniweczyć wszelkie próby ujawnienia sekretu.

Wbrew panującemu powszechnie przekonaniu sprawcami wykorzystania seksualnego dzieci bywają również kobiety-matki, konkubiny, siostry, babcie, a także przyjaciółki rodziny,

Zachowanie dziecka może być sygnałem, że jest ono ofiarą napastowania seksualnego. Często obserwuje się regres w rozwoju, np. powrót do ssania palca lub smoczka, jak również wszelkie zachowania lękowe, np. dziecko boi się zostać samo, unika sytuacji, w której trzeba się rozebrać, np. na lekcji gimnastyki lub na basenie. Dziecko może przejawiać nieadekwatne do swojego wieku zainteresowanie seksem, pobudzenie, może odtwarzać swoje doświadczenia w kontakcie z innymi, np. podczas zabawy może dotykać genitaliów innych dzieci.

Dziecko-ofiara wykorzystania seksualnego czuje się głęboko napiętnowane, naznaczone, często izoluje się od otoczenia, ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z innymi ludźmi, czuje się gorsze, panicznie boi się, że ktoś pozna tajemnicę, nie potrafi wyrażać swoich uczuć, swoich potrzeb, ma zaburzoną tożsamość, często cierpi też na różne dolegliwości somatyczne. W skrajnych przypadkach dziecko może podjąć próby samobójcze.

Podobne zachowania mogą być oczywiście wynikiem innych urazów, ale trzeba się im przyjrzeć także pod kątem ewentualności wykorzystania seksualnego.

Policjanci podczas prowadzenia dochodzenia w sprawach o wykorzystanie seksualne dzieci powinni korzystać ze wsparcia psychologów. Konsultacja psychologiczna jest niezwykle pomocna i uzasadniona również w przypadku innych form przemocy w rodzinie.

Konsekwencje przemocy doświadczanej w dzieciństwie

Oprócz widocznych skutków przemocy w czasie jej trwania obserwuje się też skutki odroczone, przesunięte w czasie. Doświadczenie przeżyte w dzieciństwie mają wpływ na całe życie.

Dzieci poznają świat i rządzące nim prawa, a także swoje w nim miejsce poprzez pryzmat domu rodzinnego. Tam też uczą się zachowań, najczęściej przez naśladownictwo. W rodzinach gdzie mężczyzna znęca się nad kobietą, chłopcy uczą się agresji wobec kobiet, dziewczynki zaś, że kobietą znaczy być bitą, maltretowaną, poniżaną przez mężczyzn. Często bite kobiety mówią, że ich partner nie jest jeszcze najgorszy, ojciec to dopiero miał twardą rękę. I chłopcy i dziewczynki dowiadują się, że jedyną drogą rozwiązywania konfliktów jest przemoc. Stosowanie przemocy wobec domowników powoduje dysfunkcję rodziny i zniekształca obraz całego społeczeństwa. Przemoc w rodzinie jest groźnym, aczkolwiek niedocenianym, zjawiskiem

społecznym. Konsekwencją takich doświadczeń może być nieprzystosowanie, nieumiejętność życia w społeczeństwie.

W rodzinach nieletnich popełniających przestępstwa występuje nasilenie przemocy zarówno między rodzicami, jak i w relacjach rodzic-dziecko.

W rodzinie, gdzie ojciec bije matkę i/lub dzieci następuje modelowanie agresji. Dzieci, które, na co dzień obserwują okrutne traktowanie matki, wyrzucanie jej z domu, znieważanie, przejawiają różne formy agresji wobec rówieśników, nauczycieli, innych dorosłych, rodziców.

Atmosferę grozy potęgują stosowane wobec dzieci zbyt surowe w stosunku do przewinienia kary, nie tylko fizyczne. W starszych dzieciach utrwala się poczucie niesprawiedliwości i gniewu, szukają akceptacji i zrozumienia poza domem, gdy trafią na podobnych sobie tworzą nieformalne grupy, które organizują napady, rozróbę, terroryzują całe dzielnice, znęcają się nad słabszymi. Dokonują kradzieży by zaspokoić swoje potrzeby materialne i by poczuć się ważnym. Z roli ofiary przechodzą do roli sprawcy przemocy, którą postrzegają jako dużo bardziej atrakcyjną i dającą poczucie mocy.

Innym przejawem niedostosowania społecznego jest wagarowanie, trudności w nauce, powtarzanie klasy, kończenie nauki na poziomie szkoły podstawowej czy zasadniczej.

Atmosfera grozi i niepewności spowodowana ciągłym oczekiwaniem na cios nie sprzyja koncentracji uwagi na nauce. Dzieci są zanedbywane, nikt nie interesuje się specjalnie ich nauką, chyba, że wracający w środku nocy pijany ojciec nagle przypomina sobie, że ma dziecko w wieku szkolnym. Surowe karanie dziecka powoduje frustrację, która wpływa na wyniki w nauce, które powodują jeszcze surowsze kary. Czasem dzieci nie chcą iść do szkoły, bo mają ślady po pobiciu, bo ktoś w furii spalił im zeszyty. Dzieci doświadczające przemocy w rodzinie, zanedbania, braku akceptacji, odrzucenia uciekają z domów. Ucieczki są zwykle wołaniem o pomoc.

Często młode dziewczęta, a także chłopcy z takich rodzin zaczynają trudnić się prostytutką.

Innym sposobem ucieczki od problemów jest używanie alkoholu, palenie papierosów, branie narkotyków. Alkohol staje się często wyuczonym w domu sposobem rozwiązywania problemów osobistych i rodzinnych. Odurzanie się środkami chemicznymi jest sposobem na zapomnienie o braku zainteresowania losem i problemami dziecka ze strony rodziców, o poniżeniu, zagrożeniu, odrzuceniu, braku miłości i bezpieczeństwa. W ekstremalnych przypadkach dzieci krzywdzone przez swoich najbliższych podejmują próby samobójcze, powodują samookaleczenia.

CZEŚĆ V

PRZEMOC DOMOWA A ALKOHOL

Przemocy domowej często towarzyszy picie alkoholu. Według danych Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie alkohol towarzyszy ponad 70% zgłaszanych przypadków. Spośród wszystkich wszczętych dochodzeń wobec podejrzanych o znęcanie się nad rodziną w 1996 roku około 62 % sprawców było nietrzeźwych.

Policjanci najczęściej interweniują wobec agresywnych aktów przemocy, gdy sprawca, a czasem ofiara, jest w stanie nietrzeźwym. Dlatego też żeby skutecznie interweniować należy posiadać podstawową wiedzę o alkoholu i o jego wpływie na zachowanie człowieka.

Alkohol jest od wieków rozpowszechnionym w naszej kulturze. Przeznaczony jest dla osób dorosłych, odpowiedzialnych i zdrowych. Większość czynów przestępczych, zwłaszcza agresywnych, wobec których interweniuje policja dokonywana jest pod wpływem alkoholu. Za czyn zawsze odpowiedzialny jest sprawca, a picie alkoholu nie jest okolicznością łagodzącą, ani żadnym usprawiedliwieniem. Spożywanie alkoholu zaburza zdolność rozpoznawania własnych czynów. W Polsce w dalszym ciągu panuje zwyczaj pobłażania lub łagodniejszego traktowania ludzi naruszających prawo pod wpływem alkoholu. Szczególnie widoczne jest to w przypadku przemocy wobec bliskich. Policjanci bez wahania zatrzymują nietrzeźwego awanturującego się na ulicy, jednak zabranie pijanego sprawcy przemocy z domu nie jest już dla nich takie oczywiste.

Na pytanie: „czy pił pan alkohol?” sprawca odpowiada: „Jaki tam alkohol, panie policjancie, wypilem tylko kilka piw”. Policjant powinien wiedzieć, że alkohol zawarty w piwie (czy winie) jest taką samą substancją (alkohol etylowy C_2H_5OH) i działa tak samo jak alkohol zawarty w wódce.

Ze względu na zawartość alkoholu zwykle
0,5 l piwa = 200 g wina = 50 g wódki.

Alkohol dość szybko wchłania się już w śluzówce jamy ustnej, przełyku, żołądka, jelitach i dostaje się prosto do krwi. Alkohol nie jest trawiony, podlega jedynie procesowi rozkładu w wątrobie. Zaburza funkcjonowanie komórek i poszczególnych systemów biologicznych, uszkadza przede wszystkim wątrobę, serce i mózg.

Proces rozkładu alkoholu jest powolny i dotychczas nie są znane żadne sposoby mogące go przyspieszyć. Picie mocnej kawy, herbaty, bulionu, wyjście na świeże powietrze, zimny prysznic czy inne „sztuczki” mogą dawać jedynie chwilowe poczucie otrzeźwienia, nie obniżają jednak w żadnym stopniu stężenia alkoholu we krwi.

Poziom stężenia alkoholu we krwi podaje się w promilach. Stężenie alkoholu we krwi zależy nie tylko od ilości wypitego alkoholu, jego mocy, ale i od innych czynników np. wagi ciała, kondycji psychicznej, płci, stanu zdrowia, osobniczej tolerancji na alkohol.

Kobiety są bardziej podatne na działanie alkoholu ze względu na mniejszą zawartość płynów ustrojowych w stosunku do wagi ciała.

Również organizmy młode są bardziej podatne na działanie alkoholu. Stosunkowo nieduże dawki alkoholu wywołują u nieletnich silne zaburzenia funkcji biologicznych, hamują wzrost, a przede wszystkim zaburzają procesy rozwoju umysłowego i duchowego.

Używanie alkoholu powoduje zmiany świadomości człowieka i może doprowadzić do uzależnienia. Długotrwałe nadużywanie alkoholu prowadzi do zmian osobowościowych.

W wyniku rozkładu alkoholu powstaje aldehyd octowy, silnie trująca substancja odpowiedzialna a tzw. kaca. U osób uzależnionych od alkoholu obserwuje się też inne

dolegliwości powodujące tzw. zespół odstawienia, nieraz groźny dla zdrowia, Często obserwuje się silne rozdrażnienie i gwałtowny wzrost agresji w procesie trzeźwienia. Powodem są zwykle przykre dolegliwości fizyczne i przymus natychmiastowego zdobycia kolejnej dawki alkoholu mogącej je zniwelować. Osoba w takim stanie może posunąć się do popełnienia przestępstwa czy dokonać ataku zemsty na osobach, które jej zdaniem ją upokorzyły lub udaremniły plany. Ofiary przemocy w rodzinie nie bez powodu panicznie boją się powrotu sprawców z Izby Wyrzeźwień.

Alkohol działa znieczulająco i usypiająco. Jest to jednak proces stopniowy. W pierwszej fazie alkohol wywołuje chwilowy stan ożywienia, pobudzenia, czasem euforii. Potocznie mówi, że się alkohol daje luz, ośmiela, poprawia nastrój, niweluje zahamowania, wyzwala zachowania trudne do akceptacji na trzeźwo.

Alkohol obniża też poczucie fizycznego zmęczenia i sprawia, że przez pewien czas czujemy się lepiej. Po pewnym czasie pojawia się senność i zmęczenie.

W zależności od poziomu stężenia alkoholu we krwi obserwuje się różne objawy:

0,3 – 0,5 *promila* – lekkie upośledzenie koordynacji wzrokowo – ruchowej, zaburzenia równowagi, obniżenie krytycyzmu, uczucie zrelaksowania, odprężenia, braku zahamowań, euforia.

0,5 – 0,7 *promila* – zaburzenia sprawności ruchowej, wzmożona pobudliwość, obniżenie samokontroli, gadatliwość, błędna ocena własnych możliwości,

0,7 – 2,0 *promila* – zaburzenia i wyraźne obniżenie czasu reakcji, wzrostu ciśnienia krwi i przyspieszenie akcji serca, obniżenie progu bólu, błędy w logicznym rozumowaniu, wyraźna drażliwość, brak tolerancji, pobudzenie seksualne, zachowania agresywne,

2,0 – 3,0 *promila* – zaburzenia mowy i równowagi, wzmożona senność, znaczne obniżenie zdolności do kontroli własnych zachowań,

3,0 – 4,0 *promila* – spadek ciśnienia krwi, obniżenie ciepłoty ciała, zanik odruchów fizjologicznych, głębokie zaburzenia świadomości prowadzącej do śpiączki,

powyżej 4,0 *promila* – śpiączka, całkowita utrata świadomości, zaburzenia czynności ośrodków naczynioruchowego i oddechowego, stan zagrożenia życia.

Różne osoby upijają się w różny sposób, zależy to od uwarunkowań osobniczych. Jeden upija się na wesoło, inny jest smutny i rozżalony. Jeden po wypiciu określonej dawki alkoholu pada nieprzytomny, po drugim prawie nie widać. Zależy to w dużym stopniu od indywidualnej tolerancji organizmu na alkohol. Potocznie nazywanej „mocną” lub „słabą głową”. U osób często pijących poziom tolerancji na ogół wzrasta. Należy o tym pamiętać podczas interwencji, gdyż zdarza się, że człowiek jest na tzw. urwanym filmie, a sprawia wrażenie kontaktowego. Spadek tolerancji jest charakterystyczny dla bardziej zaawansowanego stadium choroby alkoholowej. Samopoczucie i zachowanie nietrzeźwego zależy od okoliczności i od stanu psychicznego.

W stanie nietrzeźwości zanikają mechanizmy samokontroli i zachowania mogą być wręcz nieobliczalne. Nasilają się też zachowania agresywne nawet w ludziach na ogół spokojnych i opanowanych. Bardzo często można usłyszeć, że to taki dobry i spokojny człowiek – dopóki nie wypije. Świadoma kontrola nad zachowaniem zmniejsza się wraz ze wzrostem upojenia. Wzrasta natomiast często nieuzasadnione poczucie pewności siebie. Pijany nie jest jednak zwolniony od odpowiedzialności za własne czyny.

Osoba nietrzeźwa nie jest partnerem do negocjacji, rozmowy, ugody. I wszystkie próby „przemawiania do rozumu” s ą bezsensowną stratą czasu. Niestety ten błąd jest popełniany niemal powszechnie.

Przemoc w rodzinach z problemem alkoholowym. W listopadzie 1996 roku, w różnych placówkach odwykowych zostały przeprowadzone badania żon alkoholików. Zebrane dane, są zaniżone, ponieważ niektóre z badanych kobiet, nie były jeszcze gotowe rozmawiać o osobistych,

bolesnych i wstydlivych doświadczeniach związanych z przemocą w swoich rodzinach. Na podstawie raportu opracowanego przez Instytut Psychologii Zdrowia Towarzystwa Psychologicznego można stwierdzić:

- 80% badanych żon alkoholików doświadczyło różnego rodzaju przemocy ze strony męża;
- ponad połowa z nich doznała lżejszej przemocy fizycznej (popychania, szarpania, niszczenia przedmiotów) a co trzecia doznała ciężkiej przemocy fizycznej (bicia, kopania, szarpania za włosy). Również, co trzecia spośród badanych kobiet doznała przemocy seksualnej. Aż 70% kobiet doznało przemocy werbalnej (wyklinania, używania wulgarnych słów). Tylko 20% kobiet nigdy nie doznało żadnego typu przemocy w związku z uzależnieniem od alkoholu;
- w dzieciństwie: 54% badanych kobiet doświadczyło przemocy, 57% było jej świadkiem, a tylko 34% nie było poddawane przemocy ani jej nie widziało.

Przybliżone oszacowania wskazują, że w rodzinach alkoholowych żyje około miliona kobiet i dwa miliony dzieci.

CZEŚĆ VI

OKOLICZNOŚCI UTRUDNIAJĄCE PRZEPROWADZENIE SKUTECZNEJ INTERWENCJI

Kontakt z sytuacją przemocy w rodzinie jest trudnym doświadczeniem. Trudności wynikają z wielu czynników. Przyjrzenie się im ułatwia poradzenie sobie z uczuciem frustracji czy niechęci do interweniowania i pomagania ofiarom przemocy domowej.

Trudności, uświadomionych bądź nieuświadomionych, doświadczają wszyscy zajmujący się problematyką przemocy w rodzinie. Na zachowanie osób interweniujących czy pomagających ofiarom przemocy domowej, ich sposób mówienia, motywację do działania mają wpływ uczucia, ukryte myśli, doświadczenia. Trudno jest skutecznie pomagać ofiarom przemocy domowej bez przekonania o słuszności takich działań.

Świadomość trudności i ich źródeł, a także umiejętność odreagowania emocji i zadbanie o własną kondycję psychiczną znacznie ułatwia zachowanie niezbędnego dystansu do sytuacji i osób w niej uczestniczących, a co za tym idzie podwyższa skuteczność i profesjonalizm działań.

Źródła trudności:

– **własne przekonania o przemocy domowej**

W rozpoznaniu własnych przekonań mogą pomóc pytania:

- Jakie mamy przekonania odnośnie ról kobiety, mężczyzny, dziecka w rodzinie?
- Jakimi mitami, powiedzonkami, stereotypami posługujemy się by usprawiedliwić przemoc?
- W jaki sposób i co myślimy o ofiarach przemocy domowej, sprawcach, świadkach?
- Jakie porzekadła czy przekonania dotyczące używania siły wobec słabszych członków rodzin są popularne w naszym środowisku?
- Czy jesteśmy skłonni przemoc w rodzinie nazwać wprost przemocą, czy raczej zlekceważyć ją sprowadzając do miana zwykłej awantury?
- Czy jesteśmy skłonni zrozumieć zachowania ofiar przemocy, czy łatwej przychodzi nam usprawiedliwienie sprawcy?

– **własne doświadczenia związane z przemocą**

Przemoc jest tak powszechna, że każdy człowiek na jakimś etapie swojego życia spotyka się z jakąś formą, bądź jako świadek, bądź jako ofiara, bądź jako sprawca. Warto jest uświadomić sobie, jakie są nasze doświadczenia związane z krzywdzącym, okrutnym traktowaniem słabszych, może sami doświadczyliśmy przemocy, może byliśmy jej świadkami.

– **własne uczucia**

Trudnym sytuacjom towarzyszy przeżywanie nieprzyjemnych uczuć takich jak np. lęk, złość, gniew, bezradność, co może budzić agresję. W sytuacji, gdy nie umiemy rozpoznać własnych uczuć i ich zaakceptować, jesteśmy skłonni obwinić innych i traktować ich jak przyczynę naszego złego samopoczucia. Wobec takich osób zaczynamy zachowywać się agresywnie, zniechęcająco, zwykle podświadomie próbujemy sprawić by poczuły się jeszcze gorzej niż my.

Z nieprzyjemnymi emocjami doświadczanymi w kontaktach z ofiarami, sprawcami, czy świadkami przemocy domowej można sobie poradzić, pod warunkiem jednak, że je zaakceptujemy.

Przede wszystkim trzeba przyznać się przed samym sobą, a jeszcze lepiej przed kimś, do kogo mamy zaufanie, że ich doświadczamy. Błędem jest zaprzeczenie, udawanie opanowanego twardego, wyśmiewanie, wykpiwanie, tłumienie uczuć.

– brak dostatecznej wiedzy na temat specyfiki zjawiska przemocy wobec bliskich

Co za tym idzie brak zrozumienia zachowań ofiar przemocy, sprawców, i to zarówno podczas interwencji jak i w późniejszym postępowaniu przygotowawczym.

- brak informacji jak można pomóc rodzinie oraz brak odpowiednich procedur postępowania

Dobrze przygotowana i wyuczona procedura, a także znajomość miejsc gdzie ofiary mogą szukać pomocy w środowisku lokalnym, znacznie podnosi skuteczność interwencji, daje poczucie kompetencji, uwalnia od lęku i bezradności. Bez względu na to czy ktoś z tej pomocy skorzysta czy nie.

- niedostateczna znajomość przepisów prawnych i ustawowych obowiązków instytucji i służb społecznych

Nieznajomość ustaw i aktów prawnych regulujących funkcjonowanie np. Pomocy Społecznej, Izby Wytrzeźwień, Policji, Służby Zdrowia, Gmin często powoduje niepewność co do możliwości egzekwowania pomocy wynikających z obowiązku tych służb i instytucji. Należy też pamiętać, że niedostateczna znajomość przepisów może występować po obu stronach, zarówno u osób oczekujących pomocy czy współdziałania, jak i u osób zobowiązanych do udzielenia pomocy czy współdziałania. Może w związku z tym nastąpić przerzucanie odpowiedzialności za udzielenie pomocy na innych.

- poczucie osamotnienia w działaniu, brak współpracy służb społecznych i instytucji w środowisku lokalnym

Wsparcia potrzebują także osoby interweniujące oraz pomagające ofiarom przemocy w rodzinie. Czasem wystarczy tylko świadomość, że jeszcze ktoś zajmie się tą sprawą, częściej potrzebne są konsultacje, wspólne działania, a także pewność, że rodzina nie jest pozostawiona bez pomocy.

- przykre doświadczenia związane z interwencją czy postępowaniem przygotowawczym w sprawie przemocy w rodzinie

Chodzi tu głównie o oskarżenie policjantów o niedopełnienie obowiązków bądź, co zdarza się częściej, o przekroczenie uprawnień. Sytuacja może być szczególnie frustrująca gdy sprawca niesłusznie oskarża interweniujących policjantów o brutalność, a ofiara staje po stronie sprawcy, gdy prokurator wszczyna postępowanie wyjaśniające zachowanie policjantów.

- wycofanie wniosków o ściganie sprawców przemocy domowej

Jest to najczęściej wymieniony powód niechęci do zajmowania się sprawą przemocy domowej.

Na każdym etapie postępowania prawnego poszkodowana, mimo wcześniejszej deklaracji, ofiara może wycofać oskarżenie i wręcz nalegać na pozostawienie sprawy w spokoju, ponieważ:

- nadal przebywa ze sprawcą, który nieraz groźbami zmusza ją do odstąpienia od oskarżenia
- sprawca okazuje skruchę i obiecuje zmianę postępowania, a ofiara pomimo raniących doświadczeń ciągle w to głęboko wierzy i sprawca dostaje jeszcze jedną, często dwudziestą z kolei, „ostatnią szansę”,
- jej zachowaniem wciąż rządzi strach przed sprawcą,
- niesłusznie czuje się winna, wstydzi się „bo przecież innych kobiet mężczyźni nie biją”,
- pomimo powiadomienia policji w dalszym ciągu czuje się bezbronna i nie wierzy w skuteczność dalszych działań,
- wciąż jest mocno związana uczuciowo ze sprawcą i trudno jej podjąć jakieś działania, które podjęłaby bez wahania, gdyby chodziło o kogoś obcego,
- jest zależna materialnie od sprawcy, nie ma dokąd pójść i z czego żyć,
- boi się o los swoich dzieci, boi się, że będą cierpiały jeszcze bardziej,
- nie wierzy, że ktokolwiek jej może pomóc, rozpaczliwie boi się samotności.

- umarzanie sprawy przez prokuratora bądź sąd np. ”z uwagi na znikomy stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu”

Jest to najsilniej zniechęcająca sytuacja ponieważ załamuje wiarę w sprawiedliwość i odbiera moc do podejmowania jakichkolwiek działań, gdyż w podtekście przekazuje informację, że przemoc wobec bliskich to nic ważnego.

- powołanie policjantów na świadków w sprawie przeciwko sprawcy przemocy

Występowanie w roli świadków w procesie sądowym zwykle jest przykrym doświadczeniem. Pamiętać jednak należy, iż w sytuacji przemocy domowej policjant może być jedynym, najważniejszym świadkiem.

Niestety zdarzają się sytuacje manipulacji ze strony rzekomych ofiar przemocy, które wzywają policję tylko po to, by zyskać świadków na sprawie rozwodowej, a sytuacja przemocy jest inscenizowana.

- zbyt wygórowane oczekiwania wobec policjantów

Mają je wszyscy. Ofiary i świadkowie zwykle oczekują, że policjant raz na zawsze „zrobi porządek ze sprawcą „, przetłumaczy mu, porządnie nastraszy, zamknie w areszcie, itp., a sprawca dzięki temu odmieni się. Oczekiwania społeczne są podobne- to policja ma zlikwidować zjawisko przemocy domowej, a gdy to się nie dzieje, sypią się oskarżenia o nieskuteczność, opieszałość, brak kompetencji. Wynika to z całkowitego niezrozumienia specyfikacji zjawiska przemocy, a także roli policji w przeciwdziałaniu przemocy domowej.

- komentarze i „dobre rady” starszych kolegów

Wielu policjantów ma przykre doświadczenia związane z interwencją wobec przemocy w rodzinie i dlatego wielu z nich uważa, że interwencje, dochodzenia nie mają sensu, ponieważ nie da się niczego zrobić. Młodszym kolegom radzą głównie jak unikać ewentualnych nieprzyjemności. Trudno się temu dziwić, gdyż kąśliwe uwagi, prześmiewanie, zniechęcanie

innych jest często sposobem na odreagowanie zalegającego stresu i na usprawiedliwienie własnego zaangażowania.

- niedoceniając zagrożenia ofiar

Wynika często z braku dostatecznej wiedzy o zjawisku przemocy wobec bliskich, a także o prawidłowościach zachowania zwłaszcza nietrzeźwych sprawców przemocy oraz ofiar. Ocena zagrożenia jest szczególnie trudna, gdy to co widać na miejscu zdarzenia nie wskazuje na istnienie jakiegось niebezpieczeństwa.

- lekceważenie własnych uczuć, emocji

Od policjantów wymagane jest panowanie nad własnymi uczuciami czy emocjami. Jest to szczególnie ważne podczas wykonywania czynności służbowych. Nie oznacza to jednak, że policjanta niczego nie czuje i nie przeżywa.

Wszystkie te sytuacje mogą być źródłem silnego stresu.

Stres w pracy policjanta

Służba w policji, podobnie jak w innych służbach powołanych do ochrony i ratowania ludzi - takich jak straż pożarna, ratownicy, służba zdrowia, w niektórych sytuacjach wojsko - jest źródłem głębokich frustracji i wymaga od swoich funkcjonariuszy odpowiednich predyspozycji psychicznych, a przede wszystkim dużej odporności na stres, umiejętności prawidłowego działania i podejmowania trafnych decyzji w ekstremalnych sytuacjach.

Policjanci znacznie częściej spotykają się z sytuacjami, gdy ludzkie życie jest w niebezpieczeństwie, gdzie dzieje się krzywda, cierpią niewinne osoby, często dzieci. Funkcjonariusze powinni być specjalnie dobierani i przygotowani. Służba w policji jest doborowa, a wybierający ją młodzi ludzie muszą liczyć się ze związanym z nią ryzykiem. Muszą przejść testy badające predyspozycje fizyczne i psychiczne do wykonywania tego zawodu. Wymaga się od nich podporządkowania dyscyplinie, wykonywania rozkazów i przestrzegania ściśle określonych procedur. Najbardziej cenią się twardość, siłę - zarówno fizyczną jak i psychiczną, odwagę męskość, odporność na ból, brak skrupułów. Lojalność wobec kolegów, współpraca dyscyplina, wzajemne ochranianie i uzupełnianie się, powoduje silne poczucie przynależności do grupy. Policjanci są odpowiedzialni za ochronę życia, zdrowia i mienia innych ludzi i w imię tej odpowiedzialności narażają się na atak, różnego rodzaju napaści, okaleczenie, śmierć. Więzy i silne poczucie przynależności do grupy, podkreślane nawet specyficznym językiem, nie zawsze zrozumiałym dla niewtajemniczonych, choć bezcenne w sytuacjach ekstremalnych, mają również swoją ciemną stronę. Przede wszystkim powodują izolację od pozostałej części społeczeństwa. Policjanci żyją często w przekonaniu, że nikt oprócz kolegów z pracy nie jest w stanie ich zrozumieć, czasem stają się oni bliżsi niż własna rodzina, przyjaciele.

Jednym z najskuteczniejszych i ogólnie dostępnym sposobem na odreagowanie nieprzyjemnych emocji, choć czasem bardzo trudnym do wykonania, jest przyznanie się do nich i opowiedzenie komuś do kogo mamy zaufanie.

Niestety, to co czasami widują i przeżywają policjanci i to co przeżywają bywa tak przerażające dla „nie policjantów”, że nie chcą o tym słyszeć, nie chcą wierzyć, że coś takiego jest możliwe. Takie czy podobne reakcje utwierdzają policjantów w przekonaniu, że inni ludzie ich nie rozumieją i izolacja od reszty społeczeństwa pogłębia się.

To co widzą, doświadczają, przeżywają funkcjonariusze służb ratowniczych, nie tylko policjanci, może znacznie zaburzyć wiarę w sprawiedliwy, bezpieczny świat. Bezsensowne okrucieństwo, absurdalne cierpienie, niezasłużona krzywda jest czymś o czym ludzie nie chcą

słyszeć, nie chcą widzieć. Ta niechęć może doprowadzić do reakcji lękowych, a nawet wrogich, w stosunku do policjantów.

Zaangażowanie emocjonalne uważa się za najbardziej zagrażające efektywności wykonywania zadań w ekstremalnych sytuacjach. Dlatego też policjantom dużo mówi się o kontrolowaniu emocji, zachowywaniu „zimnej krwi”, o konieczności koncentrowania się na czynnościach, a nie na odczuwaniu, o „wyłączaniu” uczuć, o opanowaniu. Policjanci często mówią, że podczas akcji działają jak roboty, jak automaty. Dość powszechnym sposobem odreagowania emocji po ciężkich godzinach służby staje się wypad z kolegami na piwo czy „coś mocniejszego”.

Często żeby zablokować uczucia „odczłowieczają” ofiary, nie chcą patrzeć na nie jak na cierpiących ludzi, popadają w stan swoistego psychicznego odrętwienia. Charakterystycznym sposobem opowiadania o przeżytych wydarzeniach jest oburzający dla otoczenia, specyficzny „czarny humor”.

Sposobem minimalizacji zagrożenia, co za tym idzie podniesienia skuteczności działań jest zaprzeczanie. Zaprzeczanie pozwala nie dostrzegać wszystkich niebezpieczeństw i uniknąć paraliżującego lęku czy uczucia bezsilności. Łatwiej wtedy ryzykować, wykazywać się heroiczną odwagą. Takich „eksperymentów” na własnej psychice nie dokonuje się bezkarnie. Przeżyte sytuacje, widziane obrazy, stłumione emocje powracają w ciszy wolnego dnia, we snach.

Skutkiem doświadczenia długotrwałego stresu może być wystąpienie objawów PTSD (zespołu zaburzeń stresu pourazowego), a więc ustawiczne zmęczenie, irytacja, rozdrażnienie, uczucie emocjonalnej pustki, niechęć do kontaktu z ludźmi, może pojawić się depresja, bezsensowność, wyczerpanie, zubożenie, agresja, ataki paniki, niekontrolowane wybuchy gniewu, trudności z koncentracją, może dojść do nadmiernego używania alkoholu, zażywania narkotyków czy leków psychotropowych, a co za tym idzie do uzależnień, a także ostrych konfliktów z otoczeniem, a nawet do przemocy w stosunku do bliskich.

Skutecznym, sprawdzonym na Zachodzie, sposobem na odreagowanie stresu jest organizowanie, po każdej groźnej akcji, grup samopomocowych umożliwiających omówienie we własnym gronie przebiegu akcji i wyrażenie przeżytych emocji. Uczestnicy takich grup muszą mieć zagwarantowaną dyskrecję i czuć się na tyle bezpiecznie, że mogą bez obaw uświadomić sobie i ujawnić to co naprawdę przeżywają. Niezmiernie ważną rolę w radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami i emocjami może odegrać odpowiednio przygotowany psycholog.

Niestety w Polsce ani grupy samopomocowe, ani rozmowy z psychologiem, nie są zbyt popularne, a ujawnianie i rozmawianie o uczuciach jest niesłusznie traktowane jako oznaka słabości. Policjanci są normalnymi ludźmi, a nie bohaterami z komiksów. Zadbanie o ich zdrowie i kondycję psychiczną, podobnie jak zadbanie o zapewnienie im maksimum bezpieczeństwa podczas wykonywania obowiązków, ma znaczący wpływ na jakość i skuteczność ich pracy, a co za tym idzie na poczucie bezpieczeństwa nas wszystkich.

CZĘŚĆ VII

PROCEDURA DZIAŁANIA W PRZYPADKU INTERWENCJI WOBEC PRZEMOCY DOMOWEJ

1. Przyjmowanie zgłoszeń o przemoc

Policjant w większości przypadków jest pierwszą osobą z zewnątrz otrzymującą sygnał o przemoc w rodzinie. Policja może być wezwana przez:

- ofiary przemocy domowej,
 - świadków przemocy domowej, np. sąsiadów, innych domowników, znajomych rodziny.
- Zgłoszenie może być telefoniczne lub osobiście (zgłaszający przychodzi do komendy)

Należy pamiętać, że:

- żaden sygnał o przemoc w rodzinie nie może być zlekceważony,
- pierwszy kontakt z ofiarą bądź świadkiem przemocy jest niezwykle ważny i powinien przebiegać w atmosferze zrozumienia,
- zgłaszający są zwykle w szoku, w stanie silnego pobudzenia emocjonalnego spowodowanego przeżytym zagrożeniem życia czy zdrowia,
- sposób prowadzenia rozmowy powinien sprzyjać uspokojeniu i wsparciu zgłaszającego,
- zgłaszający zwykle nie są w stanie dokonać diagnozy sytuacji i rzadko nazywają to czego doświadczyły przemocą; policję wzywają z powodu awantury, bójki, demolowania mieszkania, lub innego realnego zagrożenia ze strony sprawcy.

Do zadań policjanta przyjmującego zgłoszenie interwencji należy jak najszybsze:

- zebranie wstępnych, w miarę możliwości precyzyjnych informacji o zdarzeniu, ze szczególnym zwróceniem uwagi na:
 - czas i miejsce zaistnienia przemocy,
 - rodzaj przemocy i czy zostały użyte niebezpieczne narzędzia ,
 - czy na miejscu zdarzenia znajduje się broń,
 - czy jest potrzebna pomoc medyczna,
 - czy sprawca działał pod wpływem alkoholu, narkotyków lub innych środków zmieniających świadomość
 - gdzie przebywa ofiara (ofiary) i sprawca (sprawcy),
 - czy są obecne dzieci,
 - czy istnieje groźba wystąpienia większej przemocy (jakiego rodzaj
- zarejestrowanie zgłoszenia i danych osób zgłaszających
- zlecenie interwencji.

Do rejestracji zgłoszenia służy karta A (patrz dokumentacji Niebieskich Kart na końcu opracowania) (patrz również jak rozmawiać z ofiarą przemocy str.66 i 67).

2. Pojęcie/zlecenie interwencji

Interwencja może być:

- własna (podejmowana z własnej inicjatywy),
- zlecona (podejmowana na polecenie przełożonych/dyżurnego), na wezwanie pokrzywdzonego, na wezwanie osób trzecich).

Warunkiem koniecznym do bezpiecznego i skutecznego przeprowadzenia interwencji jest:

- posiadanie przez policjantów zwięzłej i możliwie pełnej informacji o zdarzeniu, co pozwala na odpowiedni dobór sił, środków i taktyki postępowania,
- zachowanie środków ostrożności i wzmożonej czujności.

Uwaga: Każda interwencja ma indywidualny charakter, dlatego też policjanci muszą dokładnie obserwować zachowanie osób przebywających na miejscu zdarzenia. Z praktyki wynika, że policjanci odnoszą najwięcej obrażeń właśnie podczas wykonywania interwencji.

Do ogólnych zasad, których powinien przestrzegać policjant przeprowadzając interwencję, należą:

- uzyskanie możliwie pełnej informacji o zdarzeniu,
- maksymalna koncentracja,
- zachowanie najwyższej ostrożności,
- utrzymanie łączności z jednostką (dyżurnym).

W szczególności policjant powinien:

- zlokalizować osoby posiadające niebezpieczne narzędzia, broń palną lub gazową,
- nie wchodzić w pole ostrzału,
- przed zapukaniem do drzwi posłuchać co się dzieje w środku,
- stać z boku drzwi.

Wchodząc do pomieszczenia należy ustalić:

- ile osób jest w środku,
- kto jest lub może być agresywny,
- czy w środku znajdują się niebezpieczne narzędzia, przedmioty,
- utrzymać stały kontakt wzrokowy z partnerem,
- nie pozwalać osobom na wychodzenie do innych pomieszczeń,
- nie sugerować się zbyttnio tzw. ‘pierwszym wrażeniem’,
- podzielić zadania pomiędzy interweniujących policjantów,
- zabezpieczyć drogę odwrotu.

Policjanci podczas interwencji w przypadku przemocy domowej posługują się kartą B, C i D (patrz dokumentacja Niebieskich Kart)

Uwaga: W przypadku gdy interweniujący policjant z jakiegoś nieuzasadnionego powodu nie wypełni Niebieskich kart, a przemoc powtórzy się i/lub dojdzie do wszczęcia postępowania karnego wobec sprawcy, policjant może mieć postawiony zarzut niedopełnienia obowiązków służbowych.

3. Czynności wykonywane podczas interwencji- zasady ogólne

Policjanci po przybyciu na miejsce wezwania i potwierdzeniu zasadności interwencji mają do wykonania określone przepisami czynności:

- ustalenie tożsamości uczestników konfliktu,
- przeprowadzenie wywiadu z osobą powiadamiającą,
- rozpoznanie zaistniałej sytuacji i jej przyczyn,
- przeprowadzenie rozmowy pouczającej o naruszeniu obowiązujących przepisów i zwyczajowych zasad relacji między ludźmi,
- pouczenie o możliwości dalszego postępowania (np. złożeniu zameldowania do właściwej jednostki policji lub prokuratury).

Jeśli podjęte czynności nie przynoszą skutku i awantura trwa nadal, osoby w stanie nietrzeźwym należy zatrzymać i umieścić w izbie wytrzeźwień. W przypadku gdy postępowanie trzeźwego sprawcy bezsprzecznie zagraża życiu i zdrowiu domowników powinien on zostać zatrzymany i przewieziony do jednostki policji.

Policjant musi ściśle przestrzegać przepisów, gdyż za przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązku może zostać ukarany, zgodnie z Ustawą o Policji art. 142 ust.1, karą pozbawienia wolności do 5 lat.

4. Pierwszy kontakt – diagnoza sytuacji

Do czynników ułatwiających postawienie trafnej diagnozy sytuacji należy:

- przestrzegania zasad nie sugerowania się tzw. pierwszym wrażeniem,
- przeprowadzenie dokładnego rozeznania sytuacji,
- posługiwanie się ułożonymi w formie kwestionariusza pytaniami umożliwiającymi skoncentrowanie się na zebraniu najważniejszych informacji (Patrz Dokumentacja Niebieskie Karty karta B),
- zachowanie dystansu wobec manipulacji sprawców, polegającej najczęściej na próbie emocjonalnego zaangażowania osób interweniujących w zaistniały konflikt,
- skupienie się na wydarzeniach i nie dociekanie głębokich przyczyn konfliktu rodzinnego. Czas jaki policjanci mogą przeznaczyć na interwencję, a także ogromny bagaż emocjonalny jaki niesie ze sobą sytuacja, nie sprzyja tego typu dociekaniom. Policjanci ze służby patrolowej przeprowadzają jedynie interwencję, dochodzenie głębokich przyczyn konfliktu, poznawanie historii rodziny, wysłuchiwanie obszernych relacji często wzburzonych zajęciem uczestników zdarzenia nie należy do ich zadań,

- znajomość sytuacji psychologicznej ofiary, a co za tym idzie zrozumienie zachowań,
- znajomość specyfiki zjawiska przemocy domowej.

Policjant jest w wielu przypadkach pierwszą osobą z zewnątrz, która może mieć dostęp do pokrzywdzonych. Od jego zachowania może zależeć czy w rodzinie nastąpią konstruktywne zmiany, czy uda się powstrzymać sprawcę.

Policjanci ze służb interwenujących z reguły mają bardzo niewiele czasu na rozpoznanie sytuacji, działają często w stanie silnego napięcia.

Rozpoznawanie sytuacji ułatwia znajomość czynników warunkujących przemoc:

1. Dysproporcja sił pomiędzy ofiarą i sprawcą, to znaczy jest ktoś słabszy i ktoś silniejszy,
2. Użycie przewagi sił w celu skrzywdzenia słabszego,
3. Naruszenie ważnych dóbr osobistych osoby skrzywdzonej. Aby stwierdzić przemoc muszą być spełnione trzy warunki łącznie.

Źródłem dysproporcji sił zazwyczaj są:

- wiek, np. relacja dziecko-dorosły, staruszek-ktoś w sile wieku,
- płeć, zwykle kobieta jest słabsza niż mężczyzna, choć zdarzają się wyjątki
- stan zdrowia, zwykle chory jest słabszy od zdrowego,
- różne zależności, np. dziecko-rodzic, ale bardzo ważna jest też zależność ekonomiczna- ktoś trzyma kasę i jest „panem”.

Do wstępnej, szybkiej oceny sytuacji te wskazówki mogą być wystarczające. Choć zdarzają się bardziej skomplikowane sytuacje np. młoda kobieta jest ofiarą przemocy ze strony konkubina, ale sama jest sprawcą przemocy wobec swojej babci i małoletnich dzieci; młody mężczyzna wątlej postury terroryzuje rosnącą kobietę, która gdyby tylko zechciała mogła by mu złamać szczękę wymierzając niewinny policzek.

Sytuacja interwencji policji powinna wprowadzić w rodzinie istotne zmiany:

- ujawnienie przemocy, przerwanie izolacji,
- wyrównanie dysproporcji sił między sprawcą a ofiarą,
- umożliwienie ofiarom uzyskania ciągłego wsparcia przedstawicieli różnych służb.

Często też to co widać po otwarciu drzwi nie odzwierciedla przebiegu zdarzenia i trudno określić czy ma się do czynienia z przemocą domową. Podczas przeprowadzania rozeznania na miejscu zdarzenia należy zwrócić baczną uwagę i opisać ślady przemocy widoczne na ciele poszkodowanych (oraz ewentualnie wskazanych sprawców), np. krew, siniaki, rany, oparzenia, podarte ubrania, powyrywane włosy; jak i w mieszkaniu, np. ślady krwi, porozbijane sprzęty,

porozrzucane rzeczy, powybijane szyby. Informacje te mogą być bardzo pomocne w ewentualnym postępowaniu dowodowym.

Przy opisie zdarzenia policjanci posługują się kartą B (notatka urzędowa)-patrz dokumentacja Niebieskie Karty

W przypadku stwierdzenia iż sam zapis w notatce urzędowej nie jest wystarczający zlecający interwencję powinien wysłać na miejsce zdarzenia grupę dochodzeniowo-śledczą celem przeprowadzenia oględzin oraz zrobienia zestawu zdjęć.

4. Doraźne wsparcie dla ofiar przemocy domowej

Pierwszym i najważniejszym zadaniem interweniujących policjantów jest zapewnienie bezpieczeństwa ofiarom przemocy domowej.

Policjanci muszą mieć na względzie przede wszystkim dobro pokrzywdzonych, ofiary powinny być przekonane, że policja będzie działała w ich interesie. Ofiary przemocy domowej muszą dostać rzetelną informację o przysługujących im prawach, możliwościach otrzymania pomocy i konkretnych miejscach, w których mogą otrzymać pomoc.

Informacja powinna być przekazana w formie pisemnej (karta C wraz z załącznikiem-patrz dokumentacja Niebieskich Kart), gdyż podczas interwencji pokrzywdzeni są zwykle w stanie silnego szoku i mogą nie zapamiętać informacji ustnej.

Podczas rozmowy z ofiarą przemocy należy:

1. Okazać jej szacunek i zrozumienie- decyzja o wezwaniu pomocy jest próbą przeciwstawienia się sprawcy, podejmowaną często w sytuacji skrajnego poczucia zagrożenia.
2. Być uważnym na wszystkie sygnały mogące świadczyć o stosowaniu przemocy, np. ślady pobicia, oznaki lęku, przerażenia, drżenie rąk czy w ogóle rozdygotanie, nierównowaga emocjonalna, rozdrażnienie, płacz, apatia.
3. Zapewnić, że jesteście tu by jej pomóc.
- 4.
5. Uważnie wysłuchać relacji z przebiegu zdarzenia.
6. Wyraźnie nazwać, to co ją spotkało przemocą – ważne jest by ofiary dowiedziały się, że to czego doświadczają jest stosowaniem przemocy, a nie jakimś konfliktem, który można rozstrzygnąć wymuszając na sprawcy obietnicę poprawy.
7. Powiedzieć i okazać, że przemoc w rodzinie uznajemy za poważny problem, że jest ona traktowana przez prawo jako przestępstwo.
8. Powiedzieć, że nikt nie ma prawa stosować przemocy wobec innych i że nic nie usprawiedliwia przemocy.
9. Zapewnić ją, że nie jest winna temu co się stało. Za przemoc odpowiedzialny jest sprawca. Ofiara przemocy domowej całymi latami poddawane są specyficznemu „praniu mózgu”, którego celem jest przekonanie ofiar, że to ich wina, że na nic lepszego nie zasługują.
10. Dać im wsparcie i zapewnić, że prawo jest po ich stronie, że mają prawo się bronić, że są miejsca i ludzie, gdzie mogą uzyskać pomoc.

11. Dostarczyć im konkretnych, najlepiej pisemnych, informacji gdzie i jaką pomoc mogą uzyskać i zmotywować do skorzystania z oferty pomocowej, pozostawiając jej decyzję o czasie i sposobie szukania pomocy, zaznaczając jednak, że im szybciej to zrobi, tym szybciej skończy się cierpienie. Ważne jest pokazanie różnych możliwości pomocowych

Czego nie należy robić w rozmowie z ofiarami przemocy:

1. Okazywać zniecierpliwienia, irytacji, złości.
2. Obciążać je odpowiedzialnością za to co się wydarzyło.
3. Stawać po stronie sprawcy przemocy.
4. Namawiać by pogodziła się z sytuacją.
5. Okazywać lekceważenie faktu stosowania przemocy.
6. Odmawiać pomocy do czasu gdy nie złoży doniesienia o przestępstwie.
7. Podważać wiarygodność ofiar.
8. Namawiać do zmiany zachowania, jako gwarancji ustania przemocy.
9. Mówić jej, że musi sama sobie z tym poradzić.
10. Obarczać ją odpowiedzialnością za to, co się stanie ze sprawcą po ujawnieniu przemocy, np. „przez panią mąż będzie miał kłopoty, może trafić do więzienia”.

Podczas interwencji policjantom szczególnie trudno przychodzi rozmowa z dzieckiem, często zainteresowanie kończy się na zadaniu jednego lub dwóch pytań typu: „czy tobie ojciec coś zrobił, bił się, straszył, masz jakieś obrażenia”, „jak często ojciec tak się zachowuje.

Dzieci niechętnie opowiadają o tym co się wydarzyło. Najczęściej podczas awantury próbują się ukryć np. pod kołdrą, pod stołem, w szafie i pozostają tam też podczas interwencji. Starsze zamykają się w swoim pokoju i udają, że są bardzo zajęte np. odrabianiem lekcji.

(Fragment opisu interwencji) „Policjanci wchodzą, wypytują ją co się stało. Żona roztrzęsiona, chlupie, opowiada półsłówkami. Mąż podekscytowany, pijany, mówi że ma żonę wariatkę, że go podrapała i to on jest poszkodowany. W łóżku leży przestraszone ośmioletnie dziecko, wtula się w kołdrę. W drugim pokoju piętnastoletni chłopiec sztywno siedzi przy biurku i wlepia oczy w książkę. Milczy, na pytania odpowiada kiwnięciem głowy, nie odrywa oczu od atlasu. Chłopiec cały czas siedzi bez ruchu, pod koniec interwencji cicho mówi do siebie: dobrze niech zapiszą, może ktoś pomoże.

Dzieci próbują odciąć się od tego, co się dzieje, nie uczestniczyć, udawać, że ich to nie dotyczy. Należy też brać pod uwagę to, że sama obecność policji, może w nich budzić ogromny lęk.

Trudności podczas interwencji częściowo wynikają z tego, że nie bardzo wiadomo co można dla dziecka zrobić, tak by nie pogorszyć sytuacji. Podczas pilotażu Niebieskich Kart zdarzył się przypadek odwiezienia małego dziecka do Pogotowia Opiekuńczego, ale na wyraźną prośbę babki dziecka, która odmówiła zaopiekowania się nim.

Dzieci nie chcą opuszczać swoich domów, swoich rodziców bez względu na to jacy są, a każde takie zdarzenie traktują jak dodatkową ciężką karę. W sytuacji gdy dziecku grozi bezpośrednie niebezpieczeństwo lub pozostawienie bez opieki, decyzję o zabraniu dziecka policjant konsultuje z oficerem dyżurnym.

Znowelizowana we wrześniu 1996 roku Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi art. 23 ust.3 dopuszcza możliwość udzielenia pomocy dzieciom przez osoby lub instytucje wbrew woli rodziców lub opiekunów będących w stanie nietrzeźwym.

5. Interwencja wobec sprawcy przemocy domowej

Policjant powinien zatrzymać sprawcę przemocy domowej, gdy stanowi on realne zagrożenie dla domowników.

W czasie interwencji policji sprawca użyje wszelkich dostępnych sposobów zmniejszenia odpowiedzialności za zaistniałą sytuację, głównie w celu uniknięcia kary, zależy to tylko od jego inteligencji, pomysłowości i...doświadczenia, w związku z tym wielu z nich:

- udaje spokojnych i potulnych, często udają, że śpią i „nie wiedzą o co chodzi”.
- Policjanci zwykle na miejscu zdarzenia spotykają roztrzęsioną, rozhisteryzowaną, płaczącą ofiarę, która ma trudności w opisie zajścia i spokojnego, opanowanego sprawcę, który dokładnie jest w stanie wytłumaczyć, że to jakieś nieporozumienie, czy złośliwość „histeryczki”;
- jest obiecać wszystko co tylko zechcą policjanci, np. że nigdy więcej się nie powtórzy, że pójdzie grzecznie spać, że to był przypadek, że zadba o rodzinę, byleby odstąpili od interwencji;
 - obarcza odpowiedzialnością ofiary, nawet próbuje odwrócić role i pokazać siebie w roli ofiary. W rzeczywistości sprawca zwykle stwarza bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ofiar. Niestety pozornie nie ma powodu do natychmiastowego zatrzymania sprawcy i policjanci od tego odstępują, co utwierdza sprawcę w poczuciu bezkarności, a ofierze odbiera nadzieję na jakąkolwiek pomoc i sprawiedliwość. Jest to dla niej kolejne ciężkie doświadczenie potęgujące izolację i niechęć do szukania pomocy;
 - sprawcy z reguły nie czują się odpowiedzialni za to co zrobili, zaprzeczają, nie czują się winni. Policjanci powinni być opanowani i zachować dystans, żeby nie dać się złapać w misterną pułapkę psychologiczną;
 - próbują odwołać się do męskiej solidarności (w przypadku gdy sprawcą jest mężczyzna, który pobił kobietę). Jest to o tyle łatwe, że w życiu prawie każdego mężczyzny zdarzyła się sytuacja , w której przyczyną trudnej do opanowania irytacji, gniewu czy wściekłości było zachowanie kobiety. I choć sami być może nigdy nie uderzyli kobiety, to są w stanie takie zachowanie usprawiedliwić;
 - próbuje używać gróźb, szantażu, często też swoim zachowaniem prowokuje policjantów do użycia siły i środków przymusu bezpośredniego, w przypadku szarpaniny może np. spowodować samookaleczenie. Służy to z reguły dwóm celom- odwróceniu uwagi od swoich czynów oskarżając policjantów o brutalność, a co za tym idzie wniesienia oskarżenia oraz wywołania u ofiar współczucia i poczucia winy w związku z wezwaniem policji. Trzeba być na to szczególnie uważnym, pamiętać, że są to tylko manipulacje sprawcy mające na celu złagodzenie interwencji.

Nietrzeźwy sprawca przemocy wobec bliskich powinien być bezwzględnie izolowany, ponieważ jego stan, a co za tym idzie zachowanie może stanowić realne zagrożenie zdrowia i życia domowników. Osoby interweniujące powinny zdawać sobie sprawę z faktu, iż prowadzą działania wobec sprawcy przemocy nie dlatego, że jest on

nietrzeźwy (każdy może być nietrzeźwy w swoim domu), lecz dlatego, że w stanie nietrzeźwym zachowuje się agresywnie wobec innych stwarzając tym samym zagrożenie dla ich zdrowia, życia czy mienia.

Nietrzeźwych sprawców przemocy domowej należy odwieźć do Izby Wytrzeźwień lub gdy takiej nie ma do Policyjnej Izby Zatrzymań. W razie konieczności nietrzeźwy powinien być poddany badaniom lekarskim. **Izby Wytrzeźwień zobowiązane są przyjmować osoby nietrzeźwe (w Polsce stopień nietrzeźwości określa się od 0,5 promila, w granicach 0,2-0,5 promila określa się stan po spożyciu alkoholu), w przypadku gdy stanowią one zagrożenie dla bezpieczeństwa innych osób.** Szczegółowe zasady funkcjonowania Izb Wytrzeźwień określa Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 października 1996 roku.

Policjant interweniujący wobec osób nietrzeźwych powinien:

- działać zdecydowanie i z dużym opanowaniem,
- zachować odporność na zaczepki, obelgi, przekleństwa, groźby, próby szantażu, manipulacji,
- zachować środki ostrożności pamiętając, że osoby nietrzeźwe nie kontrolują swojego zachowania,
- uwzględnić zasadę ograniczonego zaufania wobec zatrzymanego, ze względu na nieprzewidywalność zachowań nietrzeźwych, nawet z pozoru spokojnych.
- stosować krótkie, czytelne polecenia.
- zachować spokój nawet gdy słyszy pod swoim adresem epitety wypowiedziane przez zatrzymanych, jak również bardzo często przez innych uczestników zdarzenia lub świadków.

Z doświadczenia wynika, że zapobiegawcze zastosowanie kajdanek wobec nietrzeźwych zmniejsza ryzyko i pomniejsza następstwa agresywnych zachowań zagrażających bezpieczeństwu i wymagających zastosowania ostrzejszych środków przymusu bezpośredniego.

Należy cały czas pamiętać, że nietrzeźwy nie panuje nad swoim zachowaniem, natomiast inni mogą sobie nie zdawać sprawy z zagrożenia jakim może być pozostawienie nietrzeźwego na miejscu, zwłaszcza gdy już raz zachował się agresywnie.

Podczas interwencji wobec nietrzeźwych sprawców przemocy w rodzinie policjant nie powinien:

- dać się sprowokować, ani wciągnąć w dyskusję,
 - być zbyt brutalny, by nie prowokować agresji,
 - wyszydzać, lżyć, bić, zabawiać się kosztem nietrzeźwego,
 - kazać położyć się spać, albo wyjść na spacer, albo obiecywać, że już nie będzie rozrabiał.
- Pijany sprawca chętnie przystanie na taką propozycję, policjanci wychodzą, a on zaczyna wendettę. I to, że ofiara nie wzywa po raz drugi policji nie świadczy o tym, że jest bezpieczna, tylko o tym, że przestała wierzyć w skuteczność pomocy ze strony policji. Odstąpienie od interwencji jest sygnałem dla sprawcy, że jego zachowanie nie jest naruszeniem prawa, że to co robi można usprawiedliwić, a policjantów można łatwo wyprowadzić w pole.

Jeśli policjanci mają podejrzenia, że sprawca jest uzależniony od alkoholu i/lub dopuścił się naruszenia prawa pod wpływem alkoholu, powinni poinformować o tym Gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych.

Stan nietrzeźwości osób popełniających czyn zabroniony, karalny lub zagrażający innym- jest okolicznością obciążającą.

7. Zakończenie interwencji

Policjanci powinni upewnić się, że ofiary są bezpieczne. Należy również poinformować poszkodowanych, iż odwiedzi ich dzielnicowy w celu sprawdzenia ich stanu bezpieczeństwa.

Od zatrzymania sprawcy policjanci powinni odstąpić tylko wtedy gdy nie stanowi on zagrożenia dla poszkodowanych lub na pisemne oświadczenie ofiary, że sprawca nie stanowi dla niej zagrożenia. Jeśli sprawca ponowi agresywne zachowanie, co jest wielce prawdopodobne, policjant może zostać oskarżony o niedopełnienie obowiązków.

Gdy w ocenie policjantów nie ma podstaw do izolowania sprawcy lub nie ma takiej możliwości (np. sprawca uciekł z miejsca zdarzenia), a ofiary w dalszym ciągu czują się zagrożone, należy wskazać im najbliższe schronisko, noclegownię, ośrodek i w miarę możliwości zapewnić transport. Należy poinformować poszkodowanych o możliwości złożenia zawiadomienia o przestępstwie lub wniosku o ściganie sprawcy przemocy w odpowiedniej jednostce policji lub prokuratury.

Jeśli na miejscu zdarzenia są obecne dzieci należy zwrócić szczególną uwagę na stan ich bezpieczeństwa. Czasem dla skutecznej ochrony trzeba dziecko zabrać i umieścić w bezpiecznym miejscu. Pamiętając, że zwykle przemoc powtarza się i nasila, zlekceważenie nawet pozornie drobnego sygnału, może być brzemienne w skutki.

Podejmując decyzję o zabraniu dziecka należy:

- zwrócić uwagę na formę i sposób wyjaśnienia dziecku sytuacji,
- poinformować dziecko, że takie postępowanie jest niezbędne dla jego dobra; nie należy mówić, że musi być chronione przed własnymi rodzicami,
- unikać wszelkich wypowiedzi, gestów, komentarzy, które mogłyby spowodować dodatkowy uraz, interwencja nie powinna stanowić dodatkowego źródła lęku,
- od pierwszego momentu okazać mu ciepło i szacunek.

Niezmiernie istotne, by dziecko traktowało osoby interweniujące jak sojuszników, kogoś kto chce pomóc jego rodzinie, a nie jak kolejnych dorosłych, którzy chcą mu coś zabrać, zniszczyć. Dziecko doświadczające przemocy w domu żyje w stanie ciągłego zagrożenia, w sytuacji interwencji często wstydzi się, czuje się upokorzone.

8. Kontynuacja wsparcia dla ofiar przemocy domowej.

Po każdej interwencji domowej gdzie stwierdzono przemoc, lub istnieje podejrzenie przemocy, musi nastąpić ponowny kontakt z rodziną w celu dokonania odpowiedniego rozeznania sytuacji, zwłaszcza, jeśli są tam dzieci.

Po zakończeniu interwencji Niebieskie Karty (karta A, B i ewentualnie D) zostają zadekretowane na odpowiednich dzielnicowych.

Do zadań dzielnicowych należy:

- założenieteczki zagadnieniowej pt. „przemoc domowa” i gromadzenie w niej wszelkiej dokumentacji z każdej interwencji i działań podjętych po interwencji. Gromadzenie dokumentacji jest niezmiernie istotne w przypadku wszczęcia postępowania karnego wobec sprawcy przemocy;
- odwiedzanie rodziny w celu bliższego rozeznania sytuacji i zorientowania się jakiego rodzaju pomoc jest potrzebna;
- stała opieka-systematyczne wizyty (co najmniej raz w miesiącu) sprawdzające stan bezpieczeństwa domowników i zachowanie sprawców
- nawiązanie współpracy z innymi służbami pomagającymi ofiarom przemocy domowej w środowisku lokalnym (patrz „Budowanie lokalnego systemu wsparcia dla ofiar przemocy domowej - współpraca instytucji i służb społecznych”);
- przestrzeganie zasad przeprowadzania rozmów z ofiarami przemocy w rodzinie (patrz „Doraźne wsparcie dla ofiar”), ze szczególnym zwróceniem uwagi na dzieci.

Rozmowa z dzieckiem-ofiarą przemocy, zwłaszcza gdy jest podejrzenie lub stwierdzenie wykorzystania seksualnego, powinna przebiegać w atmosferze spokoju, zrozumienia i wymaga szczególnych umiejętności. Należy zachować szczególną ostrożność i takt.

Dziecko powinno dowiedzieć się, że:

- to co się stało nie jest jego winą,
- żaden dorosły nie ma prawa go krzywdzić,
- takie zachowanie dorosłych nie jest w porządku,
- to, co się stało jest złem, ale można to naprawić,
- wierzymy mu i potrafimy pomóc.

Rodziny, w których została stwierdzona przemoc lub realne zagrożenie przemocą, powinny być systematycznie odwiedzane przez dzielnicowych i/lub przedstawicieli innych służb, w zależności od potrzeb. Zarówno ofiary, jak i sprawcy, powinni mieć świadomość stałego zainteresowania ich losami.

O sytuacji dzieci w rodzinach gdzie stwierdzono stosowanie przemocy powinien zostać niezwłocznie poinformowany wydział/sekcje ds. nieletnich.

9. Kontynuacja działań wobec przemocy domowej

Za przemoc zawsze odpowiedzialny jest sprawca. Żadne prawo moralne czy jakiegokolwiek inne nie zezwala na bicie, maltretowanie, wykorzystywanie słabszych. **Od momentu stwierdzenia bądź podejrzenia przemocy w rodzinie wobec sprawcy powinny być podjęte działania prewencyjne.** Sprawca musi poczuć, że tajemnica rodzinna się wydała i jeśli nie zmieni swojego postępowania poniesie surowe konsekwencje.

Sprawca przemocy domowej powinien dostać wyraźny komunikat, że:

- stosowanie różnych form przemocy wobec innych jest przestępstwem ściganym przez prawo,
- jego postępowanie faktycznie znalazło się w kręgu zainteresowań wymiaru sprawiedliwości,
- prawo jest po stronie pokrzywdzonych, ofiary będą chronione i otrzymają potrzebną pomoc i wsparcie,
- jego postępowania nie można w żaden sposób usprawiedliwić i poniesie jego konsekwencje.

W Polsce niestety nie ma prawnych możliwości zakazania sprawcom kontaktów z ofiarami i należy liczyć się z sytuacją, że sprawca wraca do ofiar, nawet gdy rozpoczyna się postępowanie karne. Należy pamiętać, że postępowanie wszczynane jest w znakomitej części przypadków, z tego niewielki procent spraw trafia do sądu, jeszcze mniej zapada wyroków skazujących, a jeśli-to głównie w zawieszeniu.

Działania prewencyjne podejmowane wobec sprawcy mają przede wszystkim:

- zapewnić bezpieczeństwo rodzinie,
- zapobiec dalszym aktom przemocy,
- zmniejszyć lub całkowicie zlikwidować poczucie bezkarności sprawcy,
- uświadomić sprawcy, że każde ponowienie tego typu zachowań będzie skutkowało wszczęciem postępowania przygotowawczego,
- zapewnić poszkodowanym systematyczną opiekę, poprzez przeprowadzeniu cyklicznych wizyt kontrolujących zachowanie sprawcy oraz przeprowadzeniu rozeznania w otoczeniu sprawcy, np. rozmowy z rodziną, z sąsiadami,
- doprowadzić do powstania stosownej dokumentacji z prowadzonych działań,
- powiadomienie przedstawicieli innych służb, którzy będą prowadzili działania w ramach swoich kompetencji,
- ostrzec sprawcę, że jeśli nie zaprzestanie stosowania przemocy zostaną wobec niego zastosowane ostrzejsze środki zapobiegawcze.

Rozmowy ze sprawcą przemocy domowej powinny być prowadzone z pełną odpowiedzialnością. Jeśli sprawca, pomimo ostrzeżeń, nie zmieni swojego zachowania, natychmiast należy zastosować wszelkie zapowiadane sankcje. W przeciwnym razie jego poczucie bezkarności wzrasta i przemoc może się nasilić.

Zachowanie sprawcy przemocy, który przebywa na wolności i ma możliwość kontaktu z ofiarami powinno być poddawane systematycznej kontroli, mówiąc potocznie „trzeba go mieć na oku”.

CZEŚĆ VIII

BUDOWANIE LOKALNEGO SYSTEMU WSPARCIA DLA OFIAR PRZEMOCY DOMOWEJ

Współpraca instytucji i służb społecznych

Jest to istotny element procedury Niebieskie Karty, znacznie podnoszący skuteczność interwencji. **Skuteczna interwencja powinna przebiegać dwutorowo i powinna obejmować:**

- działania podejmowane wobec sprawcy przemocy domowej, których celem jest w pierwszej kolejności zatrzymanie przemocy;
- działania podejmowane w celu dostarczenia wsparcia ofiarom przemocy domowej i pokazania możliwości uzyskania wszechstronnej pomocy.

Poszkodowanym często potrzebna jest pomoc socjalna, medyczna, prawna, a przede wszystkim pomoc psychologiczna i wsparcie. Należy zawsze pamiętać, że ofiary przemocy doznają ciężkich urazów psychicznych.. Dlatego też sama interwencja policji nie rozwiąże problemów przemocy w rodzinach. Po interwencji policji powinien nastąpić ponowny kontakt z rodziną mający na celu sprawdzenie bezpieczeństwa ofiar, a także spokojne rozeznanie sytuacji i wspólne zastanowienie się nad planem pomocy dla rodziny.

Niezmiernie istotna w tym momencie jest współpraca i przepływ informacji pomiędzy różnymi instytucjami i organizacjami zajmującymi się pomaganiem ofiarom przemocy domowej, a co za tym idzie tworzenie koalicji lokalnych.

Prawo zezwala-a nawet zaleca- Policji współdziałanie podczas wykonywania zadań ustawowych z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi. **Dla podniesienia efektywności działań policjanci powinni korzystać z pomocy innych profesjonalistów.** Zgodnie z ustawą o Policji art.15 ust.1 pkt 6 i 7 policjanci mają prawo żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organ10. administracji rządowej i samorządu terytorialnego i są one zobowiązane do udzielania pomocy w zakresie swojego działania i zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi oraz zwracania się o niezbędną pomoc do innych jednostek gospodarczych i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy w ramach obowiązującego prawa.

Dzielnicy gromadzi w teczce „Przemoc Domowa” wszelkie dokumenty dotyczące działań podejmowanych w związku ze stwierdzeniem bądź podejrzeniem przemocy w rodzinie, tak by w razie konieczności dysponował szczegółowym materiałem dowodowym.

Do jego zadań należy również ponowna wizyta u poszkodowanych, najlepiej w czasie nie dłuższym niż trzy dni po interwencji. Ważne jest by na tę wizytę dzielnicowy nie szedł sam, lecz wspólnie z przedstawicielami innych służb. Daje to możliwość dokładniejszego rozeznania potrzeb rodziny dotkniętej przemocą oraz możliwość wspólnego ułożenia planu pomocy. Pomaganie ofiarom przemocy domowej, szczególnie dzieciom jest zadaniem niezwykle trudnym i obciążają cym psychicznie, dlatego też tworzenie zespołów w środowisku lokalnym jest również źródłem wsparcia dla osób pomagających.

Pracownicy socjalni z racji wykonywanego zawodu mają kontakt z rodzinami, w których występuje przemoc, bądź gdzie jest zagrożenie przemocą, Zarówno dzielnicowy, jak i pracownik socjalny, mają obowiązek wizytowania zagrożonych rodzin, każdy w ramach swoich kompetencji. Działania tych dwóch służb znakomicie się uzupełniają.

Dzielnicowy po otrzymaniu wypełnionych Niebieskich Kart powinien skontaktować się z Ośrodkiem Pomocy Społecznej w celu:

- nawiązania współpracy z pracownikiem socjalnym opiekującym się danym rejonem,
- sprawdzenia:
 - * czy problemy rodziny są znane pracownikowi socjalnemu,
 - * czy i jakiej pomocy udzielono rodzinie,
 - * czy i jakie informacje na temat rodziny posiada pomoc społeczna. W przypadku Gdy rodzina jest objęta pomocą Ośrodek dysponuje obszernymi informacjami, np. Z wywiadów środowiskowych na temat sytuacji w rodzinie, które mogą być pomocne policji,
- ustalenia terminów wspólnej wizyty w domu poszkodowanych.

Jeśli sytuacja rodziny jest znana Ośrodkowi Pomocy Społecznej dzielnicowy staje się łącznikiem między poszkodowanymi a pracownikiem socjalnym, który może udzielić pomocy innej niż wynikająca z kompetencji Policji. Może zdarzyć się, że ofiara przemocy nie chce dalszej pomocy ze strony Policji, a chętnie przyjmie ją od przedstawicieli innych służb.

Przy opracowaniu procedury Niebieskie Karty uwzględniono również taką sytuację, gdy o przemoc w rodzinie dowiaduje się pracownik socjalny podczas wykonywania obowiązków służbowych, a nie było tam interwencji policji. W takim przypadku pracownik socjalny wypełnia arkusz umożliwiający diagnozę sytuacji przemocy w rodzinie będący załącznikiem do kwestionariusza wywiadu środowiskowego. Pracownik socjalny dysponuje również kartą C (informacja dla ofiary przemocy domowej wraz z załącznikiem o lokalnych miejscach pomocy dla ofiar) i kartą D (prośba o pomoc) z Niebieskich Kart (patrz dokumentacja Niebieskie Karty). Kartę C przekazuje ofiarom przemocy domowej. W przypadku, gdy ofiara zdecydowała się wypełnić i przekazać pracownikowi socjalnemu kartę D i podkreśliła prośbę o udzielenie jej pomocy w ramach kompetencji Policji np. chciałaby by dzielnicowy przyszedł do niej lub porozmawiał ze sprawcą, a sama z jakiegoś powodu nie chce pójść na policję, pracownik jest zobowiązany nawiązać współpracę z dzielnicowym.

Uwaga! Należy uprzedzić poszkodowanych, że karta D nie jest zgłoszeniem przestępstwa ani wnioskiem o ściganie sprawcy przemocy domowej. Wypełnienie karty D nie powoduje wszczęcia postępowania karnego wobec sprawcy przemocy. Przystępstwo należy zgłosić bezpośrednio w komisariacie policji lub prokuraturze.

W przypadku stwierdzenia przemocy w rodzinie pracownik socjalny powinien nawiązać współpracę również z innymi służbami w środowisku lokalnym. Jeśli ofiara przemocy nie wypełniła karty D, pracownik socjalny sam decyduje czy powiadamia policję i inne służby czy nie. Pamiętać jednak należy, iż zwrócenie się o pomoc do przedstawicieli innych służb daje możliwość opracowania kompleksowego planu pomocy, a także szybszego zareagowania w przypadku, gdy przemoc się powtórzy i ofiara się zdecyduje przyjąć pomoc. Policja i Pomoc Społeczna nie są jedynymi służbami, które zgodnie ze swoimi kompetencjami powinny zajmować się pomaganiem ofiarom przemocy w rodzinie. W zależności od sytuacji i zasobów środowiska wspólnie z policjantami i pracownikami socjalnymi w zespole wizytującym rodzinę powinien znaleźć się pedagog (jeśli w rodzinie są małoletnie dzieci), członek gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (jeśli przemocy towarzyszy picie alkoholu), bądź przedstawiciel organizacji pozarządowej zajmującej się tą problematyką (jeśli taka istnieje w środowisku lokalnym) bądź przedstawiciel innej służby w zależności od zasobów środowiska.

Zespół wizytujący rodzinę powinien składać się najwyżej z trzech osób. Dlatego należy dokładnie rozważyć jego skład. Policjanci interweniujący powinni uprzedzić

poszkodowanych, że taka wizyta nastąpi. Zaniechanie wizyty może nastąpić tylko wtedy, gdy ofiara przemocy złoży pisemne oświadczenie np. na karcie D, że nie życzy sobie żadnej pomocy.

Wszystkie służby pomagające ofiarom przemocy domowej powinny posługiwać się podobną procedurą postępowania i dokumentacja przypadku.

Czynniki sprzyjające podniesieniu skuteczności pomocy dla ofiar przemocy domowej świadczonej przez różne służby:

- tworzenie zespołów pomocowych składających się z przedstawicieli różnych instytucji np. policjant, pracownik socjalny, lekarz, pedagog,
- znajomość miejsc, osób, możliwości udzielenia pomocy w środowisku lokalnym,
- przekazywanie i zbieranie informacji od poszczególnych osób i instytucji pomagającym rodzinom,
- konsekwentne egzekwowanie świadczeń wynikających z zadań i kompetencji poszczególnych instytucji, (Uwaga: W przypadku, gdy przedstawiciel którejś ze służb odmawia pomocy lub wykonania zadania będącego jego obowiązkiem wynikającym z przepisów, np. w izbie odmówiono przyjęcia nietrzeźwego sprawcy stanowiącego zagrożenie lekarz odmówił przyjęcia pacjenta z zaburzeniami psychicznymi stanowiącego zagrożenie, należy pouczyć odmawiającego o obowiązujących przepisach i zażądać pisemnego poświadczenia odmowy. _
- podnoszenie kwalifikacji pracowników w dziedzinie zjawiska przemocy domowej oraz sposobów skutecznej interwencji i możliwości pomocy,
- odpowiednia dokumentacja poszczególnych przypadków, form udzielania pomocy i efektów.

Odpowiednio prowadzona dokumentacja jest niezwykle pomocna w ewentualnym postępowaniu karnym przeciwko sprawcy, gdyż pozwala na szybki zgromadzenie precyzyjnych opisów sytuacji i podjętych działań.

CZEŚĆ IX

ZADANIA POSZCZEGÓLNYCH SŁUŻB SPOŁECZNYCH I INSTYTUCJI W DZIEDZINIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY DOMOWEJ

Działalność gminy

Obowiązek przeciwdziałania przemocy w rodzinie, szczególnie w rodzinie z problemem alkoholowym, spoczywa także na samorządach lokalnych. Zgodnie ze znowelizowaną ustawą o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, art. 4 ust.1 pkt 2 **do zadań własnych gminy należy m.in. udzielanie pomocy rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychiatrycznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie.**

Możliwość działania na rzecz pomocy ofiarom przemocy domowej podejmowanych na terenie gmin:

1. Udostępnianie rodzinom, w których panuje przemoc, pomocy psychologicznej i prawnej, poprzez:

a) tworzenie i prowadzenie:

- punktów informacyjno-konsultacyjnych
- schronisk dla ofiar przemocy domowej
- ośrodków interwencji kryzysowej
- telefonów zaufania
- programów środowiskowych

b) inicjowanie powstawania i wspieranie:

- organizacji społecznych pomagających ofiarom przemocy domowej,
- grup wsparcia dla ofiar przemocy domowej.

Zadania te powinny być umieszczone w gminnym programie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Na realizację tego programu gmina przeznacza środki z opłat za zezwolenia na sprzedaż alkoholu. **Z pomocy udzielanej w ramach gminnego programu rozwiązywania problemów alkoholowych mogą korzystać ofiary przemocy domowej także wtedy, gdy w rodzinie nikt nie nadużywa alkoholu.**

2. W przypadku, **gdy aktom przemocy towarzyszy picie alkoholu, należy powiadomić gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych**, która zgodnie z prawem powinna przeprowadzić dokładne rozeznanie (wywiad środowiskowy). Członek gminnej komisji może wspólnie z policjantami i pracownikiem socjalnym wchodzić w skład zespołu odwiedzającego rodzinę po interwencji policji (patrz „Budowanie lokalnego systemu wsparcia dla ofiar przemocy domowej”).

Uwzględnić należy również sytuację, gdy komisja w ramach prowadzonych działań niezależnie od policji czy pomocy społecznej, stwierdzi występowanie lub podejrzenie przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym. Gminna komisja powinna zorientować się czy rodzina jest pod opieką innych służb i nawiązać z nimi współpracę. W ramach swoich kompetencji komisja może:

- wezwać osobę nadużywającą alkoholu i stosującą przemoc na rozmowę ostrzegawczą, informacją o prawnych konsekwencjach stosowania przemocy wobec bliskich,
- udzielić wsparcia socjalnego, psychologicznego, prawnego osobom poszkodowanym,

- poinformować członków rodzin o możliwości szukania pomocy w zakresie problemów alkoholowych i przemocy domowej,
- prowadzić dokumentację przypadku,
- w przypadku stwierdzenia bądź podejrzenia popełnienia przestępstwa powiadomić organy ścigania,
- w razie konieczności powiadomić policję i wnioskować o objęcie rodziny działaniami zgodnie z kompetencjami,
- wnioskować do sądu rejonowego o zastosowanie, wobec osoby uzależnionej od alkoholu, obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego,
- współpracować z innymi instytucjami pomagającymi ofiarom przemocy domowej w środowisku lokalnym.

W przypadku stwierdzenia, podczas rozeznania sytuacji rodzinnej osoby zgłoszonej do komisji, stosowania przemocy wobec bliskich, członkowie komisji muszą niezwłocznie podjąć działania zmierzające do zatrzymania przemocy. Błędem jest koncentrowanie się tylko na uzyskaniu obietnicy podjęcia leczenia bądź zobowiązaniu sądowym do leczenia w przekonaniu, że problem przemocy zniknie. Fakt, że sprawca przemocy dokonuje czynów pod wpływem alkoholu, bez względu na to czy jest uzależniony czy nie, nie zwalnia go od odpowiedzialności za przemoc wobec bliskich. Działania zmierzające do zatrzymania przemocy i/lub ukarania sprawcy powinny być podejmowane niezależne.

Działalność placówek Pomocy Społecznej

Działania Pomocy Społecznej w ramach procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie Niebieskie Karty-patrz też rozdział „Budowanie lokalnego systemu wsparcia dla ofiar przemocy domowej”.

Celem działania Pomocy Społecznej (zgodnie z Ustawą o Pomocy Społecznej) jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których same nie są w stanie pokonać, a także zapobieganie powstawaniu tych sytuacji. Zjawisko przemocy domowej spełnia wymogi kryteriów trudnej sytuacji. Zjawisko przemocy domowej spełnia wymogi kryteriów trudnej sytuacji życiowej, z których wynika ustawowy obowiązek interwencji i wsparcia ze strony pomocy społecznej. Pomocy społecznej udziela się m.in. w przypadku: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, alkoholizmu, narkomanii, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Wszystkie te sytuacje mogą sprzyjać występowaniu przemocy wobec bliskich bądź z niej wynikać.

W strukturach lokalnych działają Miejskie lub Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, oprócz tego na poziomie województwa zadania pomocy społecznej realizuje Wojewódzki Zespół Pomocy Społecznej. Bezpośrednią pomocą rodzinom i osobom potrzebującym zajmują się pracownicy socjalni działający zgodnie z ustaloną rejonizacją.

W ramach swoich kompetencji i zadań pomoc społeczna:

- przeprowadza wywiad środowiskowy umożliwiający diagnozę sytuacji rodziny lub osoby.

Uwaga: od 1 grudnia 1997 roku obowiązuje nowy druk wywiadu środowiskowego (rodzinnego), w którym zawarto pytanie wprost o występowanie przemocy w rodzinie.

- przygotowuje wszechstronny plan pomocy,
- monitoruje efekty podjętych działań,
- pomaga w załatwianiu spraw urzędowych i innych ważnych spraw bytowych,

- udziela szeroko rozumianego poradnictwa, np. prawnego, psychologicznego,
- udziela informacji o przysługujących świadczeniach i formach pomocy w uzasadnionych przypadkach
- udziela pomocy finansowej w formie zasiłków stałych, okresowych, celowych,
- udziela pomocy rzeczowej np. przekazanie odzieży, żywności
- udziela zasiłków i pożyczek na ekonomiczne usamodzielnienie się,
- informuje o możliwościach uzyskania pomocy w środowisku lokalnym,
- wskazuje miejsca zajmujące się pomaganiem ofiarom przemocy domowej, w tym możliwości otrzymania schronienia np. w schroniskach, hotelach, ośrodkach
- w razie potrzeby, bądź na życzenie zainteresowanych, zwraca się do policji o podjęcie działań prewencyjnych wobec sprawcy, zgodnie z kompetencjami policji,
- w przypadku stwierdzenia, bądź podejrzenia popełnienia przestępstwa, powiadamia organy ścigania,
- może organizować i prowadzić np. punkty informacyjne, ośrodki pomocy, grupy wsparcia dla ofiar przemocy domowej, świetlice dla dzieci,
- współpracuje z innymi instytucjami i organizacjami.

Działalność Służby Zdrowia

Głównym zadaniem służby zdrowia jest ochrona zdrowia pacjenta. Zjawisko przemocy domowej kwalifikuje się do zakresu sytuacji objętych świadczeniami zdrowotnymi ponieważ:

- a) bardzo często towarzyszą mu wyraźnie uszkodzenia zdrowia somatycznego,
- b) zawsze występują poważne uszkodzenia zdrowia psychicznego.

W dziedzinie pomocy ofiarom przemocy domowej, oprócz zadań podstawowych, takich, jak np. udzielenie pomocy medycznej, istotne jest:

- rozpoznanie sygnałów świadczących o występowaniu przemocy, szczególnie, gdy ofiary bądź świadkowie próbują to ukryć,
- umiejętność przeprowadzania rozmowy umożliwiającej rozpoznanie formy przemocy i częstotliwość jej występowania,
- poinformowanie ofiar o możliwościach szukania pomocy,
- wystawienie na prośbę pokrzywdzonego zaświadczenia lekarskiego o stwierdzonych obrażeniach,
- poinformowanie ofiar o miejscach i warunkach wystawienia obdukcji,
- w przypadku stwierdzenia takiej konieczności, lub na prośbę pokrzywdzonych, powiadomienie i ich sytuacji służb np. pomocy społecznej, policji, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- powiadomienie organów ścigania o stwierdzeniu lub podejrzeniu popełnienia przestępstwa, np. ślady ciężkiego uszkodzenia ciała, ślady podejrzanych oparzeń, wykorzystania seksualnego,

Działalność organizacji pozarządowych

W Polsce powstaje coraz więcej organizacji pomagającym ofiarom przemocy domowej, zarówno o zasięgu lokalnym jak i ogólnopolskim. Informacja o działalności lokalnych organizacji pozarządowych powinna być dostępna w każdej gminie, w przychodni, poradni, szkole, komisariacie itp. Organizacje pozarządowe to głównie stowarzyszenia, fundacje, kluby.

W zakresie pomocy ofiarom przemocy domowej organizują:- telefony zaufania

- punkty informacyjno-konsultacyjne,
- ośrodki pomocy,

- schroniska
- świetlice dla dzieci

W ramach swojej działalności oferują m.in.:

- pomoc psychologiczną, w grupie i w kontakcie indywidualnym,
- pomoc prawną, w tym pisanie pozwów, wniosków,
- pomoc socjalną,
- grupy wsparcia,
- grupy samopomocowe,
- pomoc socjoterapeutyczną dla dzieci,
- udział w prowadzeniu wywiadów środowiskowych,
- udział w pracach zespołów pomagających ofiarom przemocy np. przy gminnej komisji
czy ośrodka pomocy społecznej,
- udział w interwencjach,
- pilotowanie przypadków,
- pomoc w załatwianiu spraw urzędowych.

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie

Jest to organizacja pozarządowa obejmująca swoim działaniem cały kraj.

Pogotowie prowadzi:

- telefon informacyjno-interwencyjny nr 0-800-200-02 połączenie bezpłatne w godz. 10.00-22.00, a w soboty, niedziele i święta w godz. 10.00-16.00,
- bazę danych o istniejących miejscach i formach pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie,
- szkolenia różnych grup zawodowych zajmujących się pomaganiem ofiarom przemocy w rodzinie,
- specjalistyczne szkolenie – Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Pracownicy Pogotowia uczestniczyli w pilotażu procedury Niebieskie Karty, są także współtwórcami programów szkoleniowych do wdrażania procedury oraz uczestniczą w pracach organizacyjnych i merytorycznych zespołu przygotowującego wdrażanie.

Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Instytucji i Organizacji Pomagających Ofiarom Przemocy w Rodzinie NIEBIESKA LINIA

W grudniu 1996 roku z inicjatywy przedstawicieli organizacji i instytucji pomagających ofiarom przemocy domowej, uczestników ogólnopolskiej konferencji dotyczącej przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie organizowanej przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Ogólnopolskie Porozumienie pod wspólną nazwą „Niebieska Linia” skupiające ludzi, organizacje i instytucje pomagające ofiarom przemocy w rodzinie. Do końca 1997 roku do porozumienia przystąpiło ponad 400 osób i ponad 50 instytucji i organizacji. Porozumienie „Niebieska Linia” zapoczątkowało działania zmierzające do stworzenia w Polsce spójnego systemu pomagania ofiarom przemocy w rodzinie. Bazę danych o członkach „Niebieskiej Linii” prowadzi biuro Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie.

Członkowie Porozumienia powinni uczestniczyć w budowaniu lokalnego systemu pomocy dla ofiar przemocy domowej.

Pomoc dzieciom jako szczególnej grupie ofiar przemocy domowej

Istotną rolę w pomaganiu dzieciom z rodzin, gdzie stosowana jest przemoc, odgrywają osoby, które z racji swojego zawodu mają bezpośredni kontakt z dzieckiem. Mogą obserwować stan, a także zachowanie dziecka i w razie konieczności podjąć działania zmierzające do

zapewnienia dziecku bezpieczeństwa i zatrzymania przemocy. Umiejętność rozpoznawania sygnałów o przemocy jest niezwykle ważna, gdyż dzieci próbują ukryć krzywdę, która ich spotyka.

W przypadku stwierdzenia bądź podejrzenia występowania przemocy w rodzinie dziecka należy nawiązać współpracę z osobami, które systematycznie kontaktują się z dzieckiem, np. pedagogiem szkolnym, wychowawcą lub przedszkolanką, pielęgniarką szkolną. Wskazane, aby któraś z tych osób wchodziła w skład zespołu odwiedzającego rodzinę po interwencji policji.

CZEŚĆ X

DOKUMENTACJA „NIEBIESKIE KARTY”

Zadania Niebieskich Kart:

1. Ułatwienie policjantom uporządkowanej rejestracji śladów i wydarzeń w miejscu zdarzenia, jak i podjętych przez nich czynności,
2. Dostarczenie ofierze (ofiaram) przemocy w rodzinie informacji prawnej oraz informacji o możliwościach dalszego szukania pomocy,
3. Motywowanie ofiary (ofiary) przemocy w rodzinie do żądania ochrony swoich praw i szukania pomocy,]
4. Ułatwienie ofierze sporządzenia notatki z przebiegu zdarzenia, przydatnej w dalszym postępowaniu wobec sprawcy przemocy,
5. Umożliwienie sporządzenia przez ofiarę pisemnej prośby o pomoc, której następstwem może być wezwanie ofiary do złożenia wymaganych do wszczęcia dochodzenia zeznań w jednostce policji oraz zainteresowanie odpowiednich służb społecznych zaistniałą sytuacją przemocy w rodzinie,
6. Ułatwienie dzielnicowemu prowadzenia działań prewencyjnych wobec rodziny, w której zachodzi przemoc oraz usprawnienie współpracy z innymi służbami społecznymi przeciwdziałającymi przemocy w rodzinie,
7. Wykorzystanie dokumentacji przez wydział dochodzeniowy i prokuraturę w czasie prowadzenia śledztwa i przy kierowaniu sprawy na drogę sądową,
8. Wykorzystanie dokumentacji przez wydział/sekcji ds. nieletnich w sytuacji gdy w rodzinie krzywdzone są dzieci.
9. Ułatwienie rozpoznania zjawiska przemocy domowej, skali zagrożenia, a co za tym idzie podejmowania odpowiednich działań zapobiegawczych.

Dokumentacja „Niebieskie Karty” jest częścią procedury. Odpowiedni, dokładny zapis każdego przypadku interwencji wobec przemocy w rodzinie jest niezmiernie pomocny w dalszym etapie pomagania. W przypadku wszczęcia postępowania karnego wobec sprawcy może stanowić niepodważalny dokument procesowy opisujący precyzyjnie przebieg zajścia bez względu na to ile czasu upłynęło od interwencji.

Sporządzanie dotychczas, na podstawie zapisów interwencji w notatnikach służb owych policjantów, notatki urzędowe cechowała bogata różnorodność. Zdarzało się, iż upływający od interwencji czas zacierał w pamięci policjantów ważne szczegóły. Ujednolicenie zapisów znacznie ułatwi dalsze postępowanie prawne, a także zagwarantuje dostarczenie do prokuratury klarownych opisów zdarzeń.

Poza tym przemoc w rodzinie często się powtarza, nasila i zanim zostaną podjęte kroki prawne policja może interweniować wiele razy. Notatki urzędowe z przeprowadzonych interwencji są ważnym, niekiedy kluczowym dokumentem procesowym. Przedstawienie np. dziesięciu dokładnych opisów zdarzenia ma znacznie większą wagę niż przedstawienie, jednej nawet dokładnej, informacji o dziesięciu interwencjach. Nie bez znaczenia jest fakt, iż interweniować w tej samej rodzinie mogą za każdym razem inne załogi.

Kolejnym ważnym krokiem procedury jest przekazanie wypełnionych Niebieskich Kart do odpowiednich dzielnicowych.

Struktura Niebieskich Kart

Dokumentacja Niebieskie Karty jest notatką urzędową sporządzoną przez funkcjonariuszy policji w przypadku interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie dotychczas, często nazywanej „awantura domowa”. Dokument wypełniany jest wyłącznie w przypadkach, gdy interweniujący stwierdza, że :

- zajęcie ma znamiona przemocy w rodzinie, tj. kiedy silniejszy nadużył siły, bądź władzy, wobec bliskich;
- sytuacja konfliktowa w rodzinie grozi występowaniem przemocy.

Dokumentacja Niebieskie Karty składa się z 4 kart. Są to:

1. Meldunek z przeprowadzonej interwencji domowej (własnej, zleconej) dotyczącej przemocy w rodzinie, do sporządzania przez radiooperatora –zwany kartą A
2. Notatka Urzędowa Dotycząca Przemocy w Rodzinie, do sporządzenia przez funkcjonariuszy podczas lub po interwencji- zwana kartą A
3. Informacja dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, do przekazania przez funkcjonariuszy pokrzywdzonej/mu-zwanej kartą C, wraz z załącznikiem informującym o lokalnych miejscach pomocy.
4. Prośba o Pomoc, do wypełnienia przez ofiarę i do zwrotu interweniującym policjantom- zwana kartą D

Wypełnione Niebieskie Karty funkcjonariusze przekazują po zakończeniu służby oficerowi dyżurnemu odpowiedniej jednostki policji, z wyjątkiem karty C i załącznika, które pozostawili osobie poszkodowanej.

Sposób posługiwania się formularzami:

1. Karta A

- a) Służy do zapisu podstawowych danych i informacji przez radiooperatora.
- b) W tej karcie należy dokładnie zapisać sposób zakończenia interwencji, np. zatrzymanie nietrzeźwego sprawcy pobicia i zabranie go do izby wytrzeźwień.

2. Karta B

- a) Wypełniania jest przez policjantów podczas interwencji, a w wyjątkowych przypadkach, jeśli nie ma takiej możliwości, po interwencjach.
- b) Służy do zapisu pełnych danych osób pokrzywdzonych i uczestniczących w zdarzeniu, do oceny własnej przebiegu zdarzenia oraz oceny zdarzenia zgodnie z informacją uczestników, do odnotowania zachowania się stron, opisu stanu dziecka zastosowanych w miejscu interwencji i opisu miejsca zdarzenia.
- c) W karcie należy zanotować działania podjęte wobec wskazanego sprawcy.
- d) Należy też zanotować działania podjęte wobec pokrzywdzonej/ego np. czy zabrano ofiarę z domu, dokąd?
- e) Przy zapisie danych dzieci – ofiar i świadków przemocy należy koniecznie odnotować doznane przez nie urazy i podjęte wobec nich działania.

3. Karta C wraz z załącznikiem (informacją o lokalnych miejscach pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie)

- a) Kartę tę funkcjonariusze przekazują pokrzywdzonej/emu wraz z pouczeniem słownym, aby przeczytała ją uważnie i zachowała dla siebie.
- b) Należy podkreślić, że w karcie tej ofiara znajdzie wyjaśnienie, że przemoc w rodzinie jest naruszeniem jej praw i przestępstwem ściganym przez prawo, o czym stanowią wymienione w karcie artykuły Kodeksu Karnego.
- c) Należy powiedzieć, że w karcie znajduje się ogólna informacja o instytucjach zobowiązanych do pomocy ofiarom przemocy w rodzinie.

- d) Należy wyraźnie zaznaczyć, że załącznikiem do karty jest ulotka informująca o adresach i telefonach lokalnych placówek i instytucji zobowiązanych do pomocy ofiarom przemocy w rodzinie.

4. Karta D

- a) Jeśli podczas interwencji zidentyfikowano osobę dorosłą, która jest ofiarą przemocy w rodzinie, należy wręczyć jej tę kartę pytającą, czy jest gotowa przekazać ją za pośrednictwem interweniujących policjantów odpowiedniej służbie społecznej, która może służyć jej pomocą.
- b) Ofiara powinna wypełnić kartę i podkreślić właściwy wiersz/wiersze w miejscu „i proszę o”.
- c) Należy poinformować poszkodowaną/nego, że wypełnienie karty z podkreśleniem wiersza „udzielenie mi pomocy w ramach kompetencji policji”, podpisanie i przekazanie jej interweniującym funkcjonariuszom może stanowić podstawę do zatrzymania sprawcy i/lub wszczęcia innych działań prewencyjnych wobec sprawcy.
- d) Niezależnie od żądania przez domniemaną ofiarę udzielenia jej pomocy w ramach kompetencji policji, interweniujących patrol odstąpić może od zatrzymania wskazanego sprawcy przemocy, jeśli wedle rozeznania policjantów akt przemocy nie stanowi bezpośredniego zagrożenia dla życia lub zdrowia ofiary i jej dzieci lub innych osób.
- e) Należy powiedzieć, że podkreślenie przez ofiarę wiersza „zainteresowanie odpowiednich służb społecznych zaistniałą sytuacją” spowoduje przekazanie przez policję stosownych informacji lokalnym służbom społecznym, takim jak, pomoc społeczna, prawnie zobowiązanych do świadczenia pomocy osobom poszkodowanym w wyniku przemocy w rodzinie.
- f) Należy uprzedzić poszkodowanych, iż w najbliższym czasie mogą się spodziewać wizyty dzielnicowego i ewentualnie przedstawiciela innych służb, którzy sprawdzą stan bezpieczeństwa ofiar, zapoznają się bliżej z sytuacją rodzinną, udzielą obszerniejszych informacji i wspólnie z nimi opracują plan pomocy.

Uwaga! W dokumentacji NIEBIESKIEJ KARTY używamy wymiennie równoznacznych terminów: „ofiara”; „pokrzywdzony/y”; „poszkodowana/y”.

Wypełnianie Niebieskich Kart powinno odbywać się na miejscu, w obecności sprawcy. Sprawca powinien widzieć i wiedzieć, że to, czego się dopuścił jest traktowane bardzo poważnie, że jest sporządzona odpowiednia dokumentacja, że zainteresował się tym wymiar sprawiedliwości, że grożą mu poważne konsekwencje.

Czynności, które wykonuje policjant podczas interwencji przy zastosowaniu Niebieskich Kart, są takie jak dotychczas, wykonywane tylko trochę inaczej.

Zastosowanie w pracy policji odpowiednio przygotowanych kwestionariuszy jest niczym nowym. Kwestionariusze mają szerokie zastosowanie głównie w państwach zachodnich, podnoszą sprawność i efektywność przeprowadzonych działań. W Polsce nie są jeszcze ani powszechnie stosowane, ani wystarczająco doceniane.

CZEŚĆ XI

WDRAŻANIE PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”

Dotychczasowe doświadczenia z „Niebieskimi kartami”

Nie zawsze była możliwość wypełnienia Karty B na miejscu zdarzenia. Gdy interwencja miała gwałtowny przebieg, gdy nie było możliwości lub warunków sporządzenia notatki na miejscu, policjanci wypełnili ją „na gorąco” po zakończeniu interwencji. Zawsze natomiast pozostawiali poszkodowanym pisemną informację o przysługujących jej prawach i możliwościach szukania pomocy.

Ofiary przemocy podczas interwencji zwykle są w stanie silnego stresu, i to zarówno spowodowanego dopiero, co przeżyтым przerażeniem i cierpieniem, jak i obecnością policjantów, a również niepewnością, co do finału całego zajścia. W tej sytuacji trudno oczekiwać, że będą w stanie zrozumieć i zapamiętać, czy w ogóle usłyszeć, to, co się do nich mówi. Jedynym rozsądnym wyjściem jest pozostawienie ulotki, do której ofiara będzie mogła zajrzeć, gdy emocje opadną lub, gdy podejmie decyzję o szukaniu pomocy.

Sprawca przemocy w rodzinie skutecznie izoluje ofiary od potencjalnych źródeł pomocy, dlatego też interweniujący policjant jest często pierwszą osobą z zewnątrz mającą możliwość pomocy i zapobieżeniom dalszym tragediom.

Karta D spełnia ważną funkcję psychologiczną. Daje ofierze możliwość podjęcia samodzielnej decyzji o zwróceniu się o dalszą pomoc. Oczywiście ma to sens, gdy decyzja o wypełnieniu i podpisaniu karty jest narzucona. Dlatego też policjant powinien poinformować bardzo wyraźnie ofiarę o dobrowolności jej wypełnienia i w żadnym wypadku nie stosować jakichkolwiek form przymusu. Ewentualnie można na prośbę ofiary pozostawić jej niewypełnioną kartę, z informacją, że będzie mogła ją wypełnić i dostarczyć do komisariatu w późniejszym terminie.

Jeszcze jedną ważną funkcją Karty D jest, w przypadku podkreślenia przez ofiarę prośby o zainteresowanie jej sytuacją innych służb, możliwość przekazania informacji o rodzinie np. pracownikowi socjalnemu bez narażenia się na ryzyko zarzutu o ujawnienie danych osobom postronnym.

Według opinii Komendy Stołecznej Policji zgromadzona dokumentacja oraz przeprowadzony pilotaż wdrożenia nowej procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie w III KRP w Warszawie wykazał, że opracowana procedura ma wymierny wpływ na poprawę jakości i efektywności działań policyjnych. Wszyscy uczestnicy pilotażu, w tym przedstawiciele Policji i Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Ośrodka Pomocy Społecznej dzielnicy Warszawa-Ochota, Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, a także przedstawiciele innych organizacji pozarządowych, ocenili nową procedurę jako przydatną i podnoszącą jakość interwencji Policji w przypadku przemocy domowej.

Fragment opinii Wydziału Prewencji Komendy Stołecznej Policji nadzorującej przeprowadzenie pilotażowego wdrażania Niebieskich Kart na terenie III Komendy Rejonowej Policji w Warszawie.

„Szczegółowe zarejestrowanie interwencji, zarówno przez radiooperatora, jak i przez interweniujących policjantów, gwarantuje przekazanie dokładnej informacji o każdej przeprowadzonej interwencji do dzielnicowego i dalej tym samym możliwość udzielenia skutecznej pomocy ofiarom, nawet w przypadku, gdy nie są podejmowane dalsze czynności prawne(możliwości działań prewencyjnych mogących zapobiec eskalacji przemocy, zapewnie

kontakty z innymi służbami społecznymi, zgodnie ze specyfikacją przypadku). Umiejętne pouczenie ofiary oraz pozostawienie jej pisemnej informacji o przysługujących jej prawach, możliwościach uzyskania pomocy, a także o lokalnych placówkach, do których może się zgłosić o wsparcie i pomoc, jest konkretną ofertą podnoszącą jej poczucie bezpieczeństwa i dającą możliwość spokojnego przemyślenia sytuacji oraz zwrócenia się po pomoc w momencie podjęcia takiej decyzji.

Posłużenie się nową procedurą w obecności sprawcy przemocy zwiększa powagę sytuacji i przyczynia się to do zmniejszenia poczucia bezkarności sprawcy, co może wpłynąć na zaniechanie agresywnych działań.

Podkreślić należy, iż nowa procedura postępowania Policji nie wprowadza oraz nie nakłada na policjantów dodatkowych obowiązków.

Problem przemocy w rodzinie nie stanowi też dla Policji nowego zagadnienia, jest jedynie nowym podejściem do znanego policji „znęcania się nad rodziną”.

Wymaga jedynie skuteczności podejmowanych działań, przejawiających się w natychmiastowej reakcji służb patrolowych, jak i niezwłocznym dotarciu dzielnicowego do rodziny, w której stwierdzono przemoc.

Umożliwia zrozumienie istoty przemocy, wskazuje na umiejętności prowadzenia rozmowy ze sprawcą i ofiarą oraz przelamuje stereotyp dotychczasowego postępowania, ograniczający się z reguły do mechanicznych decyzji, których celem było przede wszystkim jak najszybsze pozbycie się sprawy.

Zapewnia też współdziałanie służb patrolowych z dzielnicowymi, co przyczynia się do pogłębiania wiedzy o zjawiskach kryminogennych w rejonie działania dzielnicowego oraz daje możliwość wielopłaszczyznowego wykorzystania uzyskanych informacji (m.in. przez Sekcje, zespoły ds. Nieletnich, np. o dzieciach zagrożonych alkoholizmem rodziców, itp.)

W sposób istotny wpływa również na podniesienie wizerunku policjanta, postrzeganego jako osoby pomagającej ludziom i służącej społeczeństwu.

Nowa procedura jest wyrazem tego, w jaki sposób Policja może przeciwdziałać przemocy w rodzinie, w jaki sposób może w ramach swoich uprawnień zapewnić bezpieczeństwo ofiarom przemocy oraz jest sygnałem dla sprawcy, że nie może liczyć na dalszą bezkarność.

Zauważyć też należy, iż zmiana podejścia do problemu przemocy w rodzinie i wprowadzenie do zbioru policyjnych procedur działania – procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie dla służb patrolowych i obchodowych wynika również z przyjętego przez radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 1996 roku Narodowego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – Działań Administracji Rządowej na lata 1997 – 1999”.

Wdrożenie Niebieskich Kart

Wdrożenie procedury Niebieskie Karty na terenie całego kraju musi być odpowiednio przygotowane. Dla podniesienia sprawności wdrażania procedury konieczne jest:

- **wyznaczenie i przygotowanie osób koordynujących wdrażanie na szczeblu lokalnym.**

W województwie koordynować prace powinien trzyosobowy zespół składający się z: przedstawiciela Komendy Wojewódzkiej Policji, Wojewódzkiego Zespołu Pomocy Społecznej i przedstawiciela innej służby dobrze zorientowanego w problematyce przeciwdziałania przemocy domowej i w zasobach środowiska.

- **dokładne zapoznanie z procedurą osób realizujących wdrażanie.**

Pierwszą reakcją na Niebieską Kartę może być złość na dodatkową biurokrację, dodatkową pracę, dodatkowe obciążenie, i tak zawałonych papierami policjantów i pracowników socjalnych. Może nastąpić reakcja buntu, odrzucenia niechęci. Protest jest często reakcją na zmiany.

Należy pamiętać, że osoby interweniujące bardzo często mają przykre doświadczenia i poczucie nieskuteczności działań. Należy umożliwić im dyskusję czy przedstawienie swoich wątpliwości, obaw, uwag. Wskazana jest obecność podczas szkoleń czy porad prawnika dobrze znającego i rozumiejącego procedurę, gdyż wiele wątpliwości może dotyczyć problematyki prawnej. Niezmiernie istotne jest zaopatrzenie osób wdrażających procedurę w przewodniki, tak by w każdej chwili mogła z nich korzystać.

- **przygotowanie dokładnych wykazów miejsc pomocy dla ofiar przemocy domowej w środowisku lokalnym (załącznik do karty C – patrz „Dokumentacja Niebieskie Karty”) i zaopatrzenie policjantów, pracowników socjalnych i przedstawicieli innych służb realizujących wdrażanie w druki dokumentacji.**

Załącznik do Karty C powinien zawierać: nazwę instytucji/organizacji, dokładny adres, telefon, godziny, w których można się zgłaszać, rodzaj pomocy, jaka można uzyskać. W wykazie powinien znaleźć się adres komendy policji, ośrodka pomocy społecznej, gminnej komisji profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych – w zależności od zasobów środowiska lokalnego.

Załącznik do Karty C powinien być nie większy niż jedna kartka formatu A-4. Poszkodowana nie może poczuć się przytłoczona nadmiarem możliwości wyboru, gdyż może to utrudniać decyzję. Należy wybrać te miejsca, które w razie potrzeby będą również mogły udzielić informacji o innych rozwiązaniach. Należy również zwrócić uwagę, by w Załączniku były uwzględnione, w miarę możliwości wszystkie formy pomocy: socjalna, materialna, psychologiczna, medyczna, prawna, wsparcie, interwencja.

- **szczególne wsparcie dla osób wdrażających procedurę zwłaszcza w początkowej fazie.**

Chodzi tu głównie o stały kontakt z policjantami, pracownikami socjalnymi i przedstawicielami innych służb wdrażających Niebieskie Karty w celu wyjaśniania na bieżąco wątpliwości, pomocy w przezwyciężaniu trudności, wspierania działań, a także ułatwiania kontaktu z innymi służbami.

Jeśli to jest możliwe, na wzór pilotażu, zorganizować wspólne wyjazdy na interwencję – policjanci + przedstawiciele innej służby.

Podczas pilotażu członkowie zespołu dyżurowali na komendzie, w chwili zgłaszania przemocy domowej patrol zabierał na miejsce zdarzenia jedną z osób dyżurujących. Obecność osoby zajmującej się profesjonalnie pomaganiem ofiarom przemocy domowej była niezwykle cenna, zarówno dla samych poszkodowanych, jak i dla policjantów, gdyż osoba taka mogła więcej uwagi poświęcić ofiarom przemocy. Należy jednak pamiętać, że obecność osób trzecich nie jest sytuacją typową w pracy policjantów.

W przypadku wyboru takiej formy wdrażania procedury należy zwrócić szczególną uwagę na dobór osób do współpracy z policją i szczegółowe poinstruowanie ich o zasadach bezpieczeństwa, jakie muszą być przestrzegane podczas interwencji. Należy też pamiętać, że udział w interwencji policji wobec przemocy domowej może wywoływać silny wstrząs psychiczny. Dlatego też przygotowanie osób do udziału w interwencjach policyjnych powinno być przedmiotem oddzielnych szkoleń, a także superwizji.

- **zorganizowanie spotkania przedstawicieli służb wdrażających procedurę w środowisku lokalnym.**

Narada taka umożliwi nawiązanie kontaktu i współ[pracy między przedstawicielami służb.

- **zinwentaryzowanie osób w środowisku lokalnym, które przeszły szkolenia dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie i mogą pomóc przy wdrażaniu.**

Mogą to być np. absolwenci Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, absolwenci szkoleń organizowanych dla poszczególnych grup zawodowych [przez pełnomocników wojewodów ds. rozwiązywania problemów alkoholowych lub innych podobnych szkoleń. Procedura Niebieskie Karty była również szczegółowo prezentowana podczas niektórych wojewódzkich konferencji poświęconych przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Każda osoba przeszkolona w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i/lub zorientowana w procedurze interwencji będzie niezwykle pomocna przy wdrażaniu Niebieskich Kart.